

Édes Anyanyelvünk

XXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

2004. ÁPRILIS

ÁRA: 120 FORINT

ANYAG

Szily Kálmánnak A magyar nyelvújítás szótára című munkája *anyag* szavunkat Baróti Szabó Dávid „Kisded Szó-tár”-ából adatolja. Keletkezésének alapja két latin szó: a *mater* és a *materia*. Mivel az előbbinek a jelentése ’anya’, az utóbbit *anyai dolog*-nak fordították, és a két szó összerántásával hozták létre az *anyag* főnevet. Kosztolányi is említi egyik nyelvemlék cikkében ezt a nyelvújítási szót, s úgy értelmezi, hogy Baróti Szabó Dávid „az *anya* mellé egyszerűen egy *g* betűt ragasztott (Kosztolányi: Ábécé a nyelvről és a lélekről).

Érdeemes szemügyre vennünk a szó jelentéseit. Értelmező kéziszótárunk régebbi kiadása szerint az *anyag* 1. jelentése filozófiai jellegű: „A tudatunktól függetlenül létező objektív valóság.” Ez aztán kiegészül a tudományos nyelvekben használt jelentéssel: „Ez mint a természettudományos kutatás tárgya.” Lehet, hogy többen emlékeznek még a dialektikus materializmus egyik dogmájára, mely szerint nincs más semmi, csak az örökké mozgó, változó *anyag*. Talán a lenini meghatározás is felrémlik bennük. Valahogy így: az *anyag* filozófiai kategória, amely a tudatunktól függetlenül létező objektív valóság megjelenésére szolgál. Persze a definíció ennél lényegesen hosszabb, de ma már nemigen tudnám szóról szóra idézni. Hogy ez a felfogás az örök mozgatóról, az irányítóról nem szólt, nem vett tudomást, az már más kérdés, s a filozófia tárgykörébe tartozik. Többet nem is érdemes róla beszélni. Inkább a címben jelölt szó egyéb jelentéseit és az azokkal kapcsolatos nyelvhasználatot vegyük szemügyre.

Értelmező kéziszótárunk 2. jelentése szorosan kapcsolódik az elsőhöz, hiszen ama bizonyos objektív valóság megjelenését említi, kifejtve azt, hogy tulajdonképpen az az anyag, „amiből valami van”. A 3. jelentés valamely gyűjtemény tárgyainak összességéként értelmezi, míg a 4. a szellemi alkotások alapját alkotó ismeretek összességét érti rajta. Az iskolai és katonai nyelvezet használja az *emberanyag* összetételt, s ezt szótárunk a bizalmas stílus szavának minősíti.

Ehhez a szóhasználathoz kapcsolódik az a meglepő mondat, amely a rádió egyik műsorában hangzott el. Így: „A gyógyítás a *hozott anyagtól* is függ.” Mint a rádióadásból kiderült, a nyilatkozó ezen azt értette, hogy jelentős mértékben meghatározza a gyógyítás, illetve a gyógyulás eredményességét az az állapot, ahogy a beteg a kórházba kerül. A *hozott anyag* tehát maga a beteg. Valószínűleg azért *hozott*, mert annyira súlyos a betegsége, hogy nem tud egyedül bemenni a kórházba. Én úgy vélem, hogy ez a jelzős szerkezet joggal vált ki nemtetszést, hiszen ezen értelmezés szerint egyes egészségügyi intézmények az embert egyszerűen *anyag*-nak tekintik. Úgy, ahogy a kisiparban a cipészek a bőrt, a szabók meg a szövetet. Én ugyanis mostanáig úgy tudtam, hogy *hozott anyag*-ról akkor beszélünk, ha a megrendelő maga vásárolja meg a cipőnek, ruhának valót, amiből aztán a mester lábbelit vagy öltönyt készít.

Lehet, hogy a rádióban nyilatkozó nem sértő szándékkal használta ezt a kifejezést, mégis szavát kell tennünk, mert szavait úgy is lehetett érteni, mintha az elesett ember, a beteg csupán a kórház „iparosainak” munkalehetőséget kínáló tárgya lenne. Ezt a szemléletet pedig okvetlenül vissza kell utasítanunk!

Dóra Zoltán

A TARTALOMBÓL:

Baksa Péter:
**A 2001. évi XCVI. törvény
a valóságban**

Fazekas Beáta:
Az idegenszerűség Cora

Kemény Gábor:
**Bacon szalonna a
kempingtáborban?**

**Grétsy László–
Deme László:**
**Nyelvemlékünk
jelenéről és jövőjéről**

Balázs Géza:
Az adóívek nyelvezete

Szalay Dániel:
**Deák Ferenc és a
webmetsző**

Minya Károly:
Sztriptíz a rendelőben

Zábó Gyula:
Éneklő szótár

**És: nyelvi játékok,
keresztrejtvény,
nyelvész-leletek**

Anyanyelv-oktatási napok továbbképzésként

Az Anyanyelv-ópolók Szövetsége a Magyar Nyelvtudományi Társasággal és az Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékével közösen 2004. július 5–8. között Egerben megrendezi 30 órás akkreditált továbbképzési programját általános és középiskolai magyartanárok számára. Jeles nyelvészek, módszertani szakemberek adnak elméleti és gyakorlati útmutatót az anyanyelv-pedagógia, a leíró nyelvtan, a retorika és a stilisztika területéről.

Költségek: 25 000 Ft részvételi díj, 14 000 Ft szállás és étkezés.

A jelentkezéseket április 30-ig várjuk. Kérjük, közöljék a résztvevő nevét, levelezési (e-mail-) címét, telefonszámát, valamint iskolájának nevét és címét.

Bővebb felvilágosítás: *Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszék, Zimányi Árpád tanszékvezető; 3301 Eger, Pf. 43. Tel.: (36) 520-476. E-mail: mnyelv@ekt.hu*

TARTALOM

Dóra Zoltán: Anyag	1
Anyanyelv-oktatási napok továbbképzésként.	2
Baksa Péter: A 2001. évi XCVI. törvény a valóságban	3
Fazekas Beáta: Az idegenszerűség Cora	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Grétsy László–Deme László: Nyelvművelésünk jelenéről és jövőjéről – három tételben	6
Bán Ervin: Megalázó-e <i>kezet csókolom</i> -mal köszönni?	8
Balázs Géza: Az adóívek nyelvezete	9
Balaskó Eszter: Gyermekkori szavaim	9
Brauch Magda: Összecserélt alakpárok	10
Bajdó Bettina: Mobilszerelem	10
Szalay Dániel: Deák Ferenc és a <i>webmetsző</i>	11
Sz. D.: <i>Hacker, cracker</i>	11
Minya Károly: Sztriptíz a rendelőben	11
Buvári Márta: Szálkák	12
Sz. Györfly Sarolta: Tűnődés szakemberekről, szakképzettségről	12
Bartosiewicz László: Egyik kutya, másik eb	13
Holczer József: <i>Lemegy másba is!</i>	13
Maróti István: Széchenyi István küzdelme anyanyelvünk védelméért	14
Minya Károly: <i>Tizedes tört</i> vagy <i>tizedestört?</i>	14
Zábó Gyula: Éneklő szótár	15
Wacha Balázs: <i>Nem akarom</i>	15
Gyárfás Endre: Bratyizás	15
Komoróczy György: Demokrácia és magyar nyelvhasználat	16
Bozsik Gabriella: Országos döntő az egri főiskolán	16
Pittmanné Mikó Ildikó: <i>Na mondd!</i>	16
Új szavak, kifejezések (29.)	17
Hírek	17
Közlemény	17
Szerkesztőségünkbe beérkezett nyelvészeti kiadványok	17
Pontozó.	18
Láng Miklós: Hol az olvasószerkesztő?	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelv-ópolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelv-ópolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27. Telefon: 461-4500

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122. Honlap: www.civilporta.hu/anyanyelv Villámposta: anyszov@mail.datanet.hu

Terjeszti: a Magyar Posta Rt. ÜLK, a Magyar Lapterjesztő Rt., a Könyvtárellátó Kht. és más terjesztők.

Előfizethető bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban, valamint közvetlenül vagy postautalványon a Magyar Posta Rt. ÜLK ügyfélszolgálatánál, Bp. VIII., Orczy tér 1. (ir.-szám: 1849), postacím: Magyar Posta ÜLK, 1900 Budapest. Ára: 120 Ft. A terjesztéssel kapcsolatos reklamációk: Hírlap Vevőszolgálat; ingyenes hívószám: 06 80 444-444 Az Anyanyelv-ópolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelv-ópolók Szövetsége, 1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4. Telefon: 355-5590

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábrián Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását az **EGIS Gyógyszergyár Rt.**,

az **Oktatási Minisztérium,**

a **Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,**

valamint

a **Nemzeti Kulturális Alapprogram** segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 301-4927, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

A 2001. évi XCVI. törvény a valóságban

2003 decemberében a Megyei Fogyasztóvédelmi Tanács felkérésére előadást tartottam kereskedelmi vállalkozóknak a 2003. január 1-jétől hatályos, az üzletfeliratok, egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről hozott törvényről.

Felkészülesemkor aggállal töltött el, mennyire lehetek konkrét, mennyiben igazolhatom megállapításaimat példákkal. Megnevezhetek-e üzleteket, cégeket, hiszen a személyiségi jogokat valami mítosz lengi körül.

Általánosságokban beszélni, paragrafusokat citálni azonban nem láttam értelmét, ezért az adott helyzetből, a valóságból indultam ki. Évek óta gyűjtöm az anyagot. A statisztikailag is alátámasztható helyzetértékelés kedvéért most külön is kiválasztottam egy forgalmas utca és egy bevásárlóközpont kereskedelmi hálózatát.

A helyzet

Első kérdésem ez volt: Tapasztalható-e változás a törvény hatálybalépése óta?

Egyértelműen megállapítható, hogy egyes üzletek tulajdonosai eleget tettek a törvénynek. Pl. az eddig csak HUMANIC NEW'S cégtáblából HUMANIC CIPŐBOLT és HUMANIC RUHÁZAT NEW'S lett. A MOON LIGHT BOX egyben HOLDFÉNY AJÁNDÉKBOLT. Lehetne több példát is sorolni.

Mások csak részben tettek eleget a szabályozásnak, ugyanis a magyar nyelvű tájékoztatót apró betűkkel írták. Pl. a MADISON BAROSS CENTER üvegén lent olvasható apró betűkkel: *Nődivatáru* (sic!) vagy a WESTEL cégtábláján szintén kisebb betűkkel: *Modern Távközlési Szaküzlet*.

Több üzlet feliratában maradt a teljesen idegen megnevezés, semmiféle magyar nyelvű tájékoztatás nincs.

Statisztikailag: a forgalmas utca spontán kiválasztott 28 üzletéből 19, vagyis 68% felirata felel meg a törvénynek, részben 5 (18%), 4 egyáltalán nem (14%). A bevásárlóközpontban a 42 üzletből 29 (69%) érvényesíti a törvényt, 1 részben (0,5%), 12 egyáltalán nem (28,5%). Az együttesen 70 üzletből 50 (72%) idegen vagy idegen hangzású nevet visel.

Kedvezőek-e vagy sem ezek az arányok?

Foglalkozni mindenképpen azokkal kell(ene), amelyek nem váltják valóra a törvény előírásait. Elegendő-e a Jó-zsef Attila-i „jó szóval oktasd” módszerét alkalmazni, vagy a bírságolás szigorával kell élni?

Gyarapodó magyar feliratok

A következő példákat már az egész város területéről gyűjtöttem.

Az utóbbi időben mintha – nagyon enyhén – gyarapodnának a magyar elnevezések, tájékoztatások. Az ilyenek: *TÚZVIRÁG NŐI DIVATÁRU* (hirdetésben: „divat, ami tűzbe hoz” szlogenrel), *TOPÁZ ZÁLOGHÁZ ÉS ÉKSZERÜZLET*, *HOLDKŐ ÉKSZERÜZLET*, *GÁLA ESKÜVŐI RUHASZALON*. Talán díjazásra is érdemes volna a *JANI-CSALI HORGÁSZBOLT* ezzel a vevőcsalogató rigmussal:

„Botot, orsót, kelléket csakis nálunk vegyenek.

Kukac, pondró, egyebek, na én ide bemegegyek.”

Külön lehetne szólni az éttermekről, sörözőkről, kisvendéglőről; a *CAFÉ ROYAL ÉTTEREM SÖRÖZŐ* típus mellett többségben vannak a magyar elnevezések.

Mintha elfelejtettük volna a *bolt*, *üzlet*, *műhely*, *áruház*, *ház*, *áruda*, *üzletház*, *kereskedés*, *szaküzlet* stb. szavakat; helyettük *butikok*, *dizkontok* (eredeti jelentésüket elfeledve), *galériák*, *szalonok*, *centrumok*, *centerek*, *bárok*, *shopok*, *service-ek*, *szupermarketek*, *store-ok* sorakoznak. Így lehet *Konyhaszűdió*, *Cipőcentrum*, *Military Shop*, *Niké Boutique*, de még *Szépségfarm* is. Nem beszélve arról, hogy ezeket egyszer magyarosan, másszor idegen eredetűen megnevezik.

tüknek megfelelően írják. Nem veszik figyelembe, hogy többnyire már magyaros átírással szerepelnek a Magyar helyesírási szótárban (1999). Így módon: *fitnessz* (nem „fittnesz”), *aeroszol*, *akupresszúra*, *dzsogging*, *dzseki*, *eszpresszó*, *szoftver*, *lézernyomtató*, *lézertérápia*, *dízel(olaj)*, *grépfrút*, *videó* (fn., készülék), de *videokazetta*.

Nyelvhelyességi és helyesírási vétségek

Elszürkülés a tájékoztatásban: a *bó*, a *gazdag*, a *nagy*, a *bőséges*, *változatos* stb. *választék* leszűkült a *széles választék* jelzős szerkezetre, az *akciós* szinte teljesen kiszorította a *kedvezményest*, az *alkalmi*, az *olcsót*, a *leértékeltet*, az *alacsony ár* megjelölést.

Az utóbbi időben terjednek a szórendi cserés formák. Pl.: *női frottírozokni*, *mintás*; *kemény ágybetét*, *steppelt*; *gyerek kazettás magnó*; *férfi utcai bakancs*; *TESCO gazdaságos*, *teljes értékű kutyaeledel*, *csirkehúsos* (= mintás női frottírozokni, kemény steppelt ágybetét, kazettás gyermekmagnó, utcai férfibakancs, ... csirkehúsos kutyaeledel).

Nagyon sok a helyesírási hiba. Vezet a *nyitva tartás* és a *házhöz szállítás* egybeírása, s különösen sok gondot okoz a 3 vagy több tagú, 6 szótagnál hosszabb összetett szavak leírása – feliratokban is, reklámokban is. Pl.: *autóizzó készlet* (helyesen: *autóizzó-készlet*), *bördíszmű kereskedés* (*bördíszmű-kereskedés*), *fürdőszoba szaküzlet* (*fürdőszoba-szaküzlet*), *használt autó értékesítés* (*használtautó-értékesítés*), *testékszer behelyezés* (*testékszer-behelyezés*), *fizetővendég szolgálat* (*fizetővendég-szolgalat*) stb. Olyan egyszerűbb esetekben is hibáznak, mint *grill csirke* (*grillcsirke*), *sertés comb* (*sertéscomb*), *jérce saláta* (*jércesaláta*), *csirke mell* (*csirkemell*), *olíva olaj* (*olívaolaj*).

Felhívtam a hallgatóság figyelmét, hogy különösen ügyeljünk a következő összetételek helyesírására:

– a *bolt*, *üzlet*, *szaküzlet*, *dizkont* stb. utótagú összetételekre; ezeket többnyire egybe- vagy kötőjellel írjuk: *cipőbolt*, *lakástextil-szaküzlet*, *élelmiszerdizkont* stb;

– a *mester* utótagú foglalkozásnevekre: *lakatosmester*, *műbútorasztalos-mester*;

– az *iroda* utótagú megnevezésekre: *könyvelőiroda*, de: *házasságközvetítő iroda*;

– a *készítő*, *tisztító*, *szerező* utótagú szavak írásmódjára: *paplankészítő*, *cipőfelsőrész-készítő*, *vízvezeték-szerelő*, *folttisztító*;

– a kereskedelemben előforduló *férfi*, *gyermek*, *leány*, *leányka*, *fiú* előtagú szavakat is többnyire egybeírjuk: *férfifodrász*, *leánykakerékpár*, *gyermekcipő* stb.

Tanácsok

Mit tanácsoltam?

1. Szerezzék be a Magyar helyesírási szótárt.
2. Ha bizonytalanok valaminek a helyesírásában, kérjenek tanácsot. A TIT Városi Szervezetén keresztül elérhető az Anyanyelvápolók Szövetsége győri csoportjának tagjai.

3. Tiszteljék és szeressék a magyar nyelvet.

Mit tartok a magunk számára fontosnak?

1. A „jó szóval oktasd” módszerének alkalmazását.
2. A Polgármesteri Hivatal Közigazgatási Irodájával és a Megyei Fogyasztóvédelmi Tanáccsal erősíteni a szakmai kapcsolatot. Az elmúlt évek tapasztalatai jelzik, hogy igénylik ezt. Közügygyé tenni a kérdést.

3. Ajánlatos volna vállalkozóknak és reklámcégeknek tanácsadó szótárt kiadni. (Elnézést kérek, ha ilyen van már forgalomban.) Gyűjtött anyagomat szívesen felajánlom.

Baksa Péter

Az idegenszerűség Cora

(Idegen nyelvi hatások a reklámban)

Az amerikai angolnak világnyelvként való elterjedését kétségtelenül segíti az amerikai életforma iránti vonzódás, amelyet a reklámvilág különösen hatásosan gerjeszt. Ennek nagyon sajátos nyelvi tükre az angol szavak és szövegek nem angol nyelvű területen való fordítás nélküli alkalmazása. Lehet azon vitatkozni, hogy ez jó vagy rossz, de szakemberek szerint a reklámok hovatovább nagyobb hatással vannak a nyelvi kultúrára, mint az iskolai oktatás. Móricz Éva írja a reklámyelvről szóló könyvében, hogy némely óvónő szerint a reklám népszerűbb a gyerekek körében, mint az esti mese. Ezért a reklámnak kötelessége, hogy ne terjesszen káros nyelvi jelenségeket, ne rögzítsen téves nyelvi formákat.

Figyelembe kell azonban venni, hogy a reklámok sajátos zsargonját igen nehéz kifejező magyarsággal, életképes, a szókincsbe belesimuló alakokkal visszaadni. Így születnek meg az olyan, többnyire tudományosan ható kifejezések, mint a *szálmélység*, *szilanizál*, *pelenkaultramag*, *szupratizta*, *mélymosóhatás*, *liposystem*, *csavartasi* és társaik. A reklámok terjeszthetnek el új szavakat új fogalmak megnevezésére; ilyenek a *szárnyasbetét*, a *mobiltelefon*, az *e-mail*, az *internet* stb.

Először azokat a nemzetközi reklámokat vegyük szemügyre – ezek általában a nagy multinacionális cégek szlogenjei –, amelyekben az angol szöveget nem fordították le: *Always Coca-Cola* (RTL Klub), *Pepsi. Ask for more* (RTL Klub), *Philips. Let's make things better* (TV2), *Adidas. Feel the energy* (TV2), *This is gas* (óriásplakát), *Wella. Perfectly you* (TV2), *Keep in touch. Swatch* (óriásplakát), *Keep walking. Johnny Walker* (RTL Klub), *Menthos. The freshmaker* (RTL Klub), *Fare sport. Oggi. Lotto* (óriásplakát), *SAMSUNG DIGITall everyone's invited* (újsághirdetés). Az indok roppant egyszerű: az elérni kívánt célcsoport az idegen nyelveket beszélő fiatalok, hiszen a feliratok, hirdetések a fiataloknak a külföldi áruk (valójában a nyugati életforma) iránti vonzódására építenek. Csakhogy ez az idegenszerűség lassacskán már olyan nagy fokú, hogy a reklám érthetlenné válik. Arról nem is beszélve, hogy nemcsak fiatalok vannak hazánkban, hanem idősebbek is, akiknek zavaró lehet, ha nem értik meg a reklámszövegeket amiatt, hogy nem beszélnek az adott nyelvet.

Hiszen ha már itt vannak, és nekünk kínálják termékeiket, illendő és célszerű is lenne azzal megtisztelni az adott országot és lakosságát, hogy saját nyelvén intézzen üzenetet hozzá. Ki tudja? A többség bizonyára nem szokna le kedvenc üdítőitaláról vagy cigarettájáról csupán azért, mert az üzenet nem „külföldiül” szól.

Az idegen szavak használata önmagában azonban nem vétség, ha azokat helyesen és jól alkalmazzák. A Reklámetikai Kódex III. rész, 4. cikkelyének 5. bekezdése az alábbi követelményeket fogalmazza meg a reklámszövegekkel kapcsolatban: „A reklám szövege legyen szabatos, feleljen meg a magyar, illetve a használt más nyelv, valamint a helyes stílus szabályainak.”

Az idegen szavaknál sokkal nagyobb veszélyt jelentenek azok az idegenszerűségek, amelyeket az idegen nyelvből átvett minták alapján próbálnak ráerőltetni a magyar nyelvre. Az első példa: *Interspar az Önök hipermarketje* (óriásplakát). Az *Interspar*-ral természetesen semmi bajunk, hiszen ez egy külföldiek által nálunk üzemeltetett bolthálózat neve, a *hipermarket* azonban zavaró lehet. Persze, itt azt is figyelembe kell venni, hogy a magyar nyelv nem használ szuperlatívuszokat, mint az angol, éppen ezért nem is tudjuk igazán lefordítani.

Ugyanezzel az eljárással él – idegen nyelvű részlet a magyar szövegben – a Westel Távközlési Rt. egyik mobiltelefon-reklámjában: *Domino Happy Hours. A te választásod szerint* (újsághirdetés). Sokan azt mondhatják erre, hogy ez a reklám a fiataloknak szól, hiszen erre utal a tegező forma is, de itt is csak azt ismételtük meg, ami már elhangzott: nem tud mindenki angolul! És mobiltelefonja sem csak a fiataloknak van, hanem a felnőtt társadalomnak általában, és számukra zavaró lehet, hogy a reklám két nyelven szól hozzájuk egyszerre – arról nem is beszélve, hogy letegezi őket.

Vannak persze olyan reklámszövegírók, akik még ezzel sem elégednek meg, és még tovább komplikálják a már amúgy is értékét veszített reklámot. A Lay's chips szövegalkotói minden bizonnyal nyelvi játéknak szánták a következő szöveget:

Cheese Everest. A legcsúcsabb sajtoschips (újsághirdetés). Hogy a Mount Everest *Cheese Everest*-re való változtatásával a reklám elérte-e célját, vagyis a nyelvi játék kellően felkeltette-e az emberek érdeklődését, azt mindenki tisztázza magában. Ám ha figyelembe vesszük, hogy a televízió nézők között nem feltétlenül csak olyanok vannak, akik tudják, hogy az angol *cheese* szó magyarul sajtot jelent, akkor máris tudjuk a választ: nem. Hiszen ezek az emberek nem tudják, hogyan lett egy ismert földrajzi névből egy másik, ahhoz hasonló név.

Ugyanilyen nyelvi játék lehetett az alapja a következő reklámoknak is: *Mc Kiwan's szendvics* (plakát); *Önre Saab-va!* (óriásplakát). Ezekben a reklámokban sem látom értelmét az idegen nyelvi elemnek, főként ha figyelembe vesszük, hogy a Saab autómárkát „száb”-nak ejtjük, nem pedig „szab”-nak. Ha valaki meglátja ezt a hirdetést, nem okvetlenül fogja érteni, vagy csak sokára érti meg, mit is akar valójában mondani a reklámíró, hiszen annak semmi értelme, hogy: „Önre szábva”.

Vannak azonban olyan reklámok is, amelyekben találó a nyelvi játéknak ez a fajtája: *Elérkezett a bizalom Cora* (óriásplakát). Bár itt is vegyítik a magyar és az idegen szót, mégis találó lehet ez a mondat, mert a *Cora* név szlogenként funkcionál, és mivel „korá”-nak ejtjük – vagyis hangalakja homonímiával találkozunk –, semmi nehézség sincs az elolvasásában és a nyelvi játék felfedezésében.

Fazekas Beáta

NYELVI MOZAIK

„Csúnya kifejezéssel élve...” – Ehetünk-e bacon szalonnát a kempingtáborban? – Amelyet rosszul tudunk)

Hallgatom a Kossuth rádió déli hírműsorát, és egy minisztériumi tisztségviselő nyilatkozatában ez a mondat üti meg a fületem: „Csúnya kifejezéssel élve: nem költődnek el...” Hogy mik nem költődnek el, az most nem lényeges (valami pályázati pénzek bizonyára). Nekem az tűnt fel, hogy az *elköltődik* igét a nyilatkozó „csúnya kifejezésnek” tartja. Ugyan miért?

Egyetemista koromban (ez a múlt század hatvanas-hetvenes éveinek fordulójára esett) azt tanultam, hogy a magyarban a belső szóteremtés fő eszközévé a szóösszetétel vált, háttérbe szorítva a szóképzést. Ezt mindenki fájlalta egy kicsit, de tudomásul vettük mint nyelvi tény.

Az utóbbi időben azonban mintha megváltozott volna ez a tendencia: egyre-másra bukkannak fel új képzett szavak is. S a nyelvközösség tagjai – talán éppen azért, mert elszoktak a szóalkotásnak ettől a módjától – többnyire idegenkedve fogadják őket. Az igazat megvallva, először a nyelvész is felkapja a fejét, ha olyasmit hall a rádióban, hogy „*hagyományostíják* a vadászatot” vagy télen „*siktalanítják* az úttestet”. De van néhány olyan új képzett szavunk is, amelynek biztos jövőt jósolhatunk, mert valamely fontos szükségletet elégít ki. Ilyennek tartom pl. az *elérhetőség* vagy a *hasznosul* szót.

Visszatérve az *elköltődik*-re, úgy vélem, az interjúalanyunk nem kellett volna röstelkednie az általa használt igealak miatt. Most olvastam Grétsy László Anyanyelvi Órjázatának II. kötetében, hogy az *-ódik*, *-ődik* visszaható képző szenvedő értelemben is járatos: a *dolog kitudódik*, a *fény visszaverődik*, a *zsaroló lelepleződik* stb. Ezeknek mintájára azt is lehet mondani – egy kissé népiesen és ironikusan –, hogy a pénz *elköltődött* vagy *nem költődött el*. Nem kellett volna tehát attól tartani, hogy emiatt (Tamási Áron szavával élve) *megszidódik* a nyilatkozó.

Köszönettel nyugtázom egykori kedves kollégám, Wacha Imre hozzászólását, mellyel „Ingyenes zöldszám” című cikkémmel (EA 2003/5: 5) egyik példáját kívánja helyesbíteni (Az, bizony, *bacon szalonna!* EA 2004/1: 13).

Abban a tekintetben okvetlenül el kell fogadnom Wacha Imre bírálatát, hogy a *bacon szalonná-t* pontatlanság volt egy kalap alá venni az *ingyenes zöldszám*-mal meg az *emberi humánium*-mal, mert ez a kifejezés nem általában a szalonnát, hanem annak egy bizonyos fajtáját jelenti

(hogy melyiket, azt bírálom oly nyálcsordító érzékletességgel fejtette ki cikkében, hogy nem kell rá szót vesztegetnem). A *bacon szalonna* tehát valóban nem pleonazmus annak ellenére, hogy az angol *bacon* szó magyarul szalonnát jelent.

A *bacon szalonna* azoknak a főnévi jelzős szó szerkezeteknek a csoportjába tartozik, melyeknek második tagja, jelzett szava magyarul értelmezi, pontosabban magyarra fordítja a nem kellően ismert jelentésű idegen minőségjelzőt. Az ételneveknél maradvány ilyen a francia eredetű *sampinyon gomba* (*champignon* = gomba) vagy az olaszból átvett *prosciutto sonka* (*prosciutto* = sonka). Az effajta szókapcsolatok közel állnak az ún. magyarzó összetétel típusához (pl. *lucfenyő*, *kondorkeselyű*, *micisapka*), és idővel azzá is tömörülhetnek. Már most is előfordul – bár jelenleg még helyesírási hibának számít – a *sampinyongomba*, *baconszalonna* írásmód.

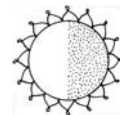
Lehetséges azonban egy másik irányban lezajló átalakulás is, mégpedig az, hogy az ételnév elterjedésével szükségtelemmé válik és fokozatosan elmarad az idegen jelzőt magyarra fordító jelzett szó. Mondhatom például az üzletben vagy a piacon, hogy *abból a szép sampinyonból kérek húsz dekát* vagy hogy *prosciuttót ettünk sárgadinnyével*, sőt láttam már példát a *bacon szalonna* megrövidülésére is: *tojás baconnal* – *McMuffle* (egy óriásplakáton). Lehet, hogy előbb-utóbb meg is szűnnek a magyarzó utótagok (nagy úr a rövidség kényszere!), tárgyalanná téve ezzel mostani vitánkat.

Ami viszont a *kempingtábor*-t illeti, Wacha szerintem túllő a célon, amikor ezt is védelmébe veszi. Eddig úgy tudtam, hogy ez már lezárt ügy, nyelvújításunk szerény sikereinek egyike. Gyerekkoromban láttam ugyan jelzőtáblára írva a *kempingtábor* szót, de a korholások hatására (s nyilván praktikus okokból is) hamarosan *camping*-gé, majd *kemping*-gé rövidült. Nem is került be sem a Bakos-szótárba, sem a Magyar értelmező kéziszótárba. A Nyelvújító kézikönyv I. kötete „zagyva szószaforítás”-ként marasztalja el és kerülését tanácsolja. Mi (mármint Grétsy László és jómagam) a Nyelvújító kézikönyv szerkesztésekor már annyira lefutott ügynek tartottuk a *kempingtábor* kérdését, hogy meg sem említettük a *kemping* szócikkében.

Abban persze ezúttal is igazat adhatunk Wacha Imrének, hogy a *kempingtábor* sem egyszerűen tábor, hanem egy bizonyos fajta tábor, ennél fogva ezt is meg lehetne védeni a pleonazmus vádjával szemben. Véleményem szerint azonban nem ez itt a lényegi mozzanat, hanem az,

hogy a magyarzó utótag igen hamar szükségtelenné vált benne, és le is maradt róla. Kár lenne tehát – s épp nyelvújítói segédlettel – visszaerőltetni rá!

Summa summarum: akinek így van ínyére, fogyassza csak bátran a *bacon szalonná-t*, de semmiképp se a *kempingtábor*-ban, hanem a *kemping*-ben!

Előző számunk egyik cikkének szerzője, Hajdu Ferenc arra gyanakszik, hogy egy újságíró „álságos finomkodásból” használta az *ami* helyett az *amely* kötőszót. Szívesen fűznék megjegyzést az *álságos* jelzőhöz is, de most szorítkozunk a lényegre: csupán finomkodás-e ez, vagy több annál, netán egy nyelvi változásnak az előjele?

Kezdjük azzal, hogy az *amely* vonatkozó névmást a beszélt nyelv után most már az írottól is kezdi kiszorítani az *ami*. A két névmás használatában bekövetkezett elbizonytalanodást jól példázza a következő mondat, amely egy filmismertető szírólapon került előm: „John [...] egy olyan kalandban találja magát, *amelyre* nem vágott, de *amire* talán épp nagy szüksége van.” A szöveg szerzője két azonos szerkezetű és rendeltetésű mellékmondatban előbb *amely*-et ír (a választékos norma szerint), utána pedig *ami*-t (a beszélt nyelvi szokás szerint).

A fenti bizonytalanság lehet a háttérben annak a hibának is, amelyet Hajdu Ferenc szóvá tett: épp olyankor folyamodnak a választékosabbnak vélt *amely* kötőszóhoz, amikor a másik, az *ami* lenne a helyénvaló (mert a mellékmondat a főmondatnak valamely névmási elemére vagy teljes tartalmára vonatkozik). Lásunk erre néhány újabb példát a televízió, illetve a rádió műsorából: „Az történik a pályán, *amelyet* a Valencia akar”; „Most fogja lefűjni az első játékrészt, *amely* meg is történt”; „Most karmester nélkül szólaltatom meg ezeket a műveket, *amelynek* több oka is van”.

A nyelvészek *tülhelyesbítés* néven tartják számon az efféle beszédmódot, amikor olyan jól igyekszik beszélni valaki, hogy az már „túl jó”, vagyis rossz lesz. De bennem felöltik az az eretnek gondolat is, hogy talán egy folyamatban levő nyelvi változásnak a tünetei ezek a „finomkodó”, illetve „tülhelyesbítő” mondatok: a funkció nélkül maradt *amely* benyomul az *ami* helyére, pontosabban szerepet cserélnek egymással. Ez azonban olyasmis, *amit* csak évek, évtizedek múlva állapíthatunk meg tárgyilagosan. Amikor az előbbi mondatban (talán) már mindenki az *amely* névmást fogja használni.

Kemény Gábor

NYELVMŰVELÉSÜNK JELENÉRŐL ÉS

2003. december 28.

Kedves hallgatóim! Év vége van, ez általában a számvetés ideje. Akik ismerik nyelvhasználatunkkal kapcsolatos állásfoglalásaimat, tudják, hogy rám általában nem a borúlátás jellemző, hanem inkább az optimizmus. Bízom benne, hogy ez a jövőben sem lesz másképp, ám amiről ma szólok, sajnos, engem magamat is kétségekkel tölt el. Mégsem hallgatók, nem tehetem. Ez az év ugyanis néhány olyan elsomorító eseménnyel szolgált, hogy úgy vélem – s jeles nyelvész társaim megerősítettek e vélekedésemben –, hogy nem hallgathatók, nem hallgathatunk tovább.

A nyelvtudományban régebben is élt, és ma is él egy olyan irányzat, amely szerint a nyelvésznek csak a nyelv tanulmányozása, jelenségeinek minél alaposabb leírása a feladata, az értékelése már nem, sőt, e nézet képviselői azt vallják, hogy az ilyenfajta értékelés, nyelvhasználati tanácsok megfogalmazása nem is tudományos tevékenység, hanem csak kóklerkedés, a nyelvhasználó közösség pedig nem is szorul rá semmiféle tanácsra, hanem mindenki úgy beszél és úgy ír – gurgulázva, nyökögve, a ragozás és egyeztetés normáinak fittyet hányva, a mondatokat egymásba gabalyítva, az egységes helyesírás alapszabályait is félrúgva stb. –, ahogy neki tetszik.

Mint mondtam, ez az elmélet nem új, s a róla sarkítottan elmondottak ellenére nem is értéktelen. Én mindegyik nyelvészeti irányzatot tiszteletben tartom. Szerintem az a fontos, hogy minden nyelvész becsületesen végezze a munkáját: az anglista is, a szociolingvista is, a magyar nyelvet természettudományos módszerekkel vizsgáló is, és az olyan magyar nyelvész is, aki munkásságával részben vagy egészében közvetlenül magát a nyelvhasználó közösséget igyekszik szolgálni. Természetesen nem önkényes szabályok kigondolásával, hanem a nyelv-művelő szakirodalom könyvtári anyagának alkotó felhasználásával, ugyanakkor pedig az újabb társadalmi és nyelvi változások figyelembevételével és mérlegelése nyomán adható tanácsok formájában. Nos, rossz kedvem oka az, hogy ebben az esztendőben éppen az így értelmezett magyar nyelv-művelés ellen indított hadjáratot a nyelvészetnek egy a magyar nyelv-művelést nem kedvelő irányzata. Ennek követői több olyan tudományos tanácskozást, ülést is szerveztek, amelynek voltaképpen semmi más célja nem volt, mint a nyelv-művelés lejáratása, tudománytalan, fölösleges és káros voltának bizonyítani akarása. Hogy ez lehet egy tudományos ülés témája, s hogy ott olyan előadás hangozhat el, mint pl. A nyelv-művelés mint áltudomány című, azt voltaképp szálnalmasnak érzem, de mégis olyannak, amelyről most már a nyelvtudomány berkei kívülieket is tájékoztatnunk kell. Pl. az Akadémia nem nyelvész, hanem biológus, matematikus, történész és más

* Mindegyik „tétel” az Édes anyanyelvünk című, immár több mint fél évszázada élő rádióműsor egy-egy adása. Azért kapcsoljuk össze ezt a hármat, mert témájuk azonos, s a bennük elhangzottak kapcsolódnak is egymáshoz. **A szerk.**

tudósait, akik valószínűleg nem is sejtik, hogy milyen ellentétek feszülnek egymásnak az Akadémia egyetlen tudományos osztályán belül. És tájékoztatnunk kell hallgatóinkat, akiknek egy része úgy érzi, a nyelv-művelők nem tesznek meg mindent az egyre erősödő idegen hatások vagy a napjainkra jellemző lazaság, írásban és szóban egyaránt terjedő trehánytság ellen. Kérem, legyenek tudatában annak, hogy ha ez így folytatódik, akkor néhány

év múlva ezek a magyar nyelv-ápolás fontosságát, elengedhetetlenek tartó nyelvészek már semmit sem tudnak majd tenni anyanyelvünkért. S velük együtt kiszorul a társadalmi tudatból az az alap gondolat is, amely a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvényben még benne van, a következőképpen: „A Magyar Tudományos Akadémiát a nemzet a magyar nyelv-ápolására, a tudomány szolgálatára hozta létre.”

Örülnék, ha hallgatóink megírnák erről nekünk véleményüket. S annak még jobban örülnék, ha olyanok is hallatnák a hangjukat, akik tenni is tudnak s tesznek is azért, hogy az anyanyelv-ápolásának nemes eszméje ne sárosódjék be s ne váljék nemtelen támadások tárgyává éppen akkor, amikor – immár az Európai Unióba való belépés küszöbén – nagyobb szükség van érvényre juttatására, mint eddig bármikor.

Grétsy László

2004. február 1.

Kedves hallgatóim! Sorozatunk december 28-i adása után – Grétsy László jalkiáltásától felzaklatva – tudománypolitikai berkeken kívülálló ismerősök és hallgatók többen is vallatára fogtak: kinek mi fáj abban, hogy a magyar nyelvtudomány legfelsőbb nemzedéke (elődeit követve és sajnálatosan fogyatkozó utódait erre nevelve) fontosnak érzi nyelvhasználati és érintkezési kultúránk alakulásának – figyelésén túl – az ápolását is. – A választ csak elkezdni tudom; talán folytatnom majd.

Ez a régen túlhaladott, de most „társasnyelvészeti” címen újként talált szemlélet abból indul ki, hogy a nyelv kinek-kinek egyéni sajátja, melyet úgy használ és úgy használhat, ahogy kis-

korában a legközvetlenebb környezetétől elsajátította. Aki pedig – egy kiműveltebb, pontosabb, árnyaltabb változat elsajátítása érdekében – ennek módosítására próbálja serkenteni, az személyiségi jogaiba avatkozik, lelkebe tapos; ezáltal szembefordítja felnevelő környezetével, megbélyegezve azt. E felfogás szerint a nemzeti szokásrendszerből kiszűrt igényes norma semmivel sem jobb, mint az, amit ki-ki családjától, netalán gyermektársaitól tanult, hiszen annak segítségével is megért másokat és megérteti velük magát.

Vitára itt nincs terem. Csupán annyit jegyzek meg: a szocializáció, a felnövekvő egyed társadalmiasítása, a szobatisztaságra, majd zsebkendőhasználatra szoktatástól a magatartásformák és erkölcsi normák beprogramozásáig, mind-mind hasonló „beavatkozás”; bár ezt korábban nevelési tevékenységnek hívták. S az

JÖVŐJÉRŐL – HÁROM TÉTELBE*^{*}

érintkezési és megnyilatkozási formáknak mai elszabadulása – a korlátlan tegeződéstől az eldurvuláson át az útszéli és övön aluli szókinés használatáig bármilyen helyzetben – a nyelvhasználatnak ezt az „egyéni szabadságát” a mentális és morális lezüllesztés szélesíti.

Ez az irányzat – ugyanakkor, amikor a legszűkebb felnevelő környezet nyelvhasználatához való jogot idealizálja – magát az anyanyelvet nem tekinti kiemelt kategóriának, csak egynek a nyelvek közül. Pedig a valóságot ki-ki az anyanyelvének társadalmi látásmódja szerint ismeri meg. Nekünk a *vörös* meg a *piros* két – hasonló, de önálló – alapszín; így mondjuk, így is látjuk. Másoknak ezek egyazon alapszín árnyalatai.

S riasztó jelek mutatnak arra is, hogy idestova – mint ahogy az anyanyelv „egy a nyelvek közül” – talán az anya sem kiemelt kategória, csak egy a nők közül; aki ráadásul mindenbe bele akar szólni, s akitől jobb minél hamarabb elkülönülni. Vagy tizenöt éve bejárta a szaksajtót ennek a telefonbeszélgetésnek a szövege: „Jössz a buliba?” – „Nem tudok.” – „Hát mit csinálsz szombaton?” – „Dajkálom a lerohadt őseimet!” – Vajon a beteg szülők ápolásának ilyen szövegű megjelölése pusztán szóhasználati kérdés?!

Még be sem léptünk az európai államszövetségbe, de máris özönlének be az idegen árunevek, divatszavak. Nem *örülök*, *örvendek*, nem *boldog* vagy *vidám*, hanem „*happy* vagyok”; eltelve a „*Sziget-feeling*”-gel. S ha az anya csak a nők egyike, az anyanyelv a nyelvek egyike, miért volna a haza több az országok egyikénél, amely változtatható s feloldódhat a nagy egészben?!

Tapasztaltuk: az elnyomás tragédia; de leküzdésére mindig marad remény. Am az önfeladás, a kiművelt normában rögzült nemzeti mentalitás és moralitás félresöpörése olyan bűn, amely aztán már nem fordítható vissza.

Deme László

2004. február 8.

Kedves hallgatóim! 2003. december 28-án szokásom ellenére keserű hangú jegyzetben tártam hallgatóink elé azt, amiről mi, az anyanyelv ápolását, művelését is fontosnak tartó nyelvészek a nyilvánosság előtt eddig nemigen szoltunk, magyarán azt, hogy egy ma divatos nyelvészeti irányzat, illetve inkább csak annak néhány hangadója azt hirdeti, hogy a nyelv művelés a maga egészében fölösleges, sőt káros; akik ilyesmire fordítják energiájuk egy részét, azok nem is nyelvészek, hanem *kuruzslók*, vagy ahogy egyikük írta úgy két éve: *a szellemi alvilág álnyelvész szélhámosai*.

Panaszomnak nagy visszhangja támadt. Sok-sok levelet kaptam, amelyeknek szerzői szinte egytől egyik kifejezik rokon-szenvüket és együttérzésüket, s ugyancsak szinte egytől egyig a nyelv művelés fontosságát hangsúlyozzák. Mindegyik levelet hála-lásan köszönöm, de ezek közül a levelek közül most csupán egyből idézek; abból a közvetlen, barátságos hangú levélből, amelyet Kenesei Istvántól, a Nyelvtudományi Intézet igazgatójától

kaptam, s amelynek talán még a többinél is jobban örültem. Mindjárt kiderül, miért. Idézek a levélből!

„Mint tudod, hiszen egy nem régi cikkemben ki is fejtettem, egyáltalán nem vagyok a nyelv művelés ellensége: az a meggyőződés, hogy a múltban is sokat tett a nyelvi tudatosság fejlesztéséért, és a jövőben is sok feladat várhat rá ezen a területen. Mint a Nyelvtudományi Intézet két éve kinevezett igazgatója

sem állt szándékomban megszüntetni vagy akár visszaszorítani az ez irányú tevékenységünket. ... Ezért fogadtam örömmel, amikor az intézet Nyelv-művelő Osztálya egy az intézet munkatársainak előadásain alapuló, de a tágabb közönség számára is nyitott konferenciát tartott szeptember végén, amelyen egyébként felolvastuk a Tőled kapott levelet is. Ettől az összejövettől függetlenül október közepén tartottak Szegeden egy másik előadás-sorozatot hasonló témakörben, amelyre bárki jelentkezhetett. ... A szegedi előadások között valóban volt egy, amelynek címét jegyzetemben is idéztem: »A nyelv-művelés mint áltudomány«. De volt ott és Budapesten sok más előadás is, hiszen a tudomány már csak ilyen; ... ezek a konferenciák és viták épp a látzólagos ellentéteket, a véleménykülönbségeket kívánják a tudományos élet bizonyítottan bevált eszközeivel a felszínre hozni és ezzel feloldani, illetőleg segítenek a nyelv művelés helyét és feladatait is rendszeresen újragondolni. Ebben pedig minden oldal segítségére – és mondanom sem kell, hogy a Te támogatásodra különösképpen – szükségünk van.”

Hogy miért örültem ennek a levélnek? Mert szerzője a leíró/elméleti nyelvészet kiváló művelője, tehát nem értékeli a nyelvi jelenségeket, mégis világosan érzékelteti, Hányféle igazság van? című, a levélben is említett tanulmányában pedig ki is jelenti, hogy – idézem – „A nyelv művelés, a leíró/elméleti nyelvészet és a szociolingvisztika véleményem szerint egyáltalán nem áll ... élesen szemben egymással, és nem is szükséges közöttük értékrendet felállítani... De a három irányzat között lehet és szükséges az együttműködés, egymás eredményeinek és nézeteinek a figyelembevétele, adott esetben pedig a jobb megoldások keresését szolgáló vita.”

De hiszen pontosan ez az, amit kollégáim is, én is vallunk! Bár messze a nyelv művelésnek van nálunk a legnagyobb múltja, e tudomány szak művelőinek egyike sem gondol arra, hogy a másik két nyelvészeti szakterületet fölöslegesnek vagy tudománytalanak bélyegezze. De ugyanezt a tiszteletet megköveteljük a nyelv művelés számára is a Nyelvtudományi Intézetet kívüliektől és belüliektől egyaránt. Éppen ezért, amikor a nyilvánosság előtt is megköszönöm az intézet igazgatójának szavait, egyúttal arra kérem, munkatársait, kollégáit is ösztönözze a tudományos etika alapvető elveinek érvényesítésére. Szívemből írta Vörösmarty a Jósolat című versében e sorokat: „Lesz költő, szónok és vezér, / És tudomány, mely eget ér; / De **tisztelet** / **A gúny helyett!** / Mert még neked virulnod kell, o hon, / A szellemek kincsével gazdagon.”

Grétsy László

Itt még e föld, mély sírjaiból
Az elhunyt ősök lelke szól.
Munkát reá s szabad kezét:
Dicső kert lesz a sír felett,
Zöldelni fog
Bérc és homok.
Mert még neked virulnod kell, o hon,
Miért volnál az éggel oly rokon?

Mit a művészet, tudomány
Csodásat, üdvöst hagy nyomán,
Adjuk meg e hazának azt
A hervadatlan szép tavaszt.
Múlt és jövő
Igy egybe nő.
Mert még neked virulnod kell, o hon,
Fölül időn és minden sorsokon.

Vagy nincs erőnk? Az nem lehet:
Ártunk egymásnak eleget.
Lesz költő, szónok és vezér,
És tudomány, mely eget ér;
De tisztelet
A gúny helyett!
Mert még neked virulnod kell, o hon,
A szellemek kincsével gazdagon.

Fut, fárad a sok idegen,
Miért? hogy tápja meglegyen,
S mi tőlük várjuk a csodát
Fölékesíteni e hazát?
E jog nekünk
Szent örökünk.
És még neked virulnod kell, o hon,
Vérünknek lángja ég oltárodon.

Kié e hon, ha nem miénk?
Ha érte mindent megtevének,
Ha tiszta kézzel áldozánk,
S lettünk, mi eddig nem valánk:
Nincs hatalom,
Mely visszanyom.
És még neked virulnod kell, o hon,
Mert isten, ember virraszt pártodon.

Megalázó-e kezét csókolom-mal köszönni?

Most hatvan éve történt a kis esemény, 1944 tavaszi szemeszterében. Egyetemi hallgató voltam. Egy diaktársnőmmel végigsétáltam a bölcsészkar kertjén, majd kilépünk a Múzeum körútra, s ott elbúcsúztam tőle – az akkor szokásos köszönéssel: „Kezét csókolom.” Mikor a lány pár méterrel eltávolodott tőlem, hozzám lépett egy javakorú ismeretlen úr, és így szólt: „Ne mondja a nőnek, hogy kezét csókolom. Megalázó. Köszönjön neki úgy, hogy jó egészséget.”

Zavaromban motyogtam valamit arról, hogy igen, Kodály Zoltán is kifogásolja köszönéseink idegen eredetét, szellemét (valóban tett ilyen megjegyzést a Magyarország a zenében című tanulmányának sorai között), aztán gyorsan, de békességben elváltunk.

Az úrnak, túlbuzgalmát leszámítva, igaza volt. Köszönési formáink akkoriban nagyon árulkodtak idegen eredetükről és az érzelmi felszínességről. Napjainkban kevésbé észleljük az eredetüket, részben, mert alakjuk megváltozott, részben, mert újabb jevevények bővítik a „választékot”.

Maradjunk a *kezét csókolom*-nál! A legrégebbi írás, amelyben találkoztam vele, Richard Brinsley Sheridan angol színpadi szerző (1751–1816) *The School for Scandal* című vígjátéka (1777; magyar címe: *A rágalom iskolája*), ebben a formában: „I kiss your hand”. De semmi kétség, hogy hozzánk osztrák területről került, német műveltségű vagy németmajmoló társadalmi csoportok közvetítésével. (Régi, tréfas, pesties formája: „Kisztihand.”) De az a furcsa, hogy német nyelvtérületen már nem használatos. A régi szótárakban még van nyoma. A Muret–Sanders-féle *Encyclopedic English-German Dictionary* (az előszó évszáma: 1899) második, német–angol részében a *küssen* címszónál *küss die Hand* szókapcsolatként található, angol megfelelője: *my respects to you*. Az angolban nincs szó kézcsókról, csak tiszteletről; eszerint a Sheridan-vígjáték megírása után százhusz évvel már nem volt használatos az angol köszönési szokásrendben. A német–magyar Langenscheidt 1915-ben megjelent 8. kiadásában nem találtam ezt a köszönési formulát. Megvan Kelemen Béla német–magyar nagyszótárában, az 1941-es negyedik kiadásban, a *küssen* címszónál, az 508. lapon; a magyar–német részben hiába kerestem. Hasonlóan Halász Előd Német–magyar kéziszótárában sincs (5. kiadás, 1963). A szerző magyar–német kisszótárában (1960) található: *kezét csókolja – es küsst Ihre Hand*, ez azonban nem köszönés, feltehetően (mert nincs magyarázat) régies levélzáró formula. Jártam mind a három német nyelvű államban, de kézcsókra utaló köszönéssel egyikben sem találkoztam. Úgy látszik, a mértéktartó polgári haladás szellemének sem felelt meg.

Hazánkban a hagyományos szabály szerint az úri és a polgári rend hölgyeit köszöntötték *kezét csókolom*-mal, férfiakat csak némely különleges kapcsolatban (pl. idősebb közeli rokont). 1945 után elkezdett demokratizálódni: egyre általánosabban köszöntötték így a nőket (ha nem lehetett őket tegezni), még a takarítónőt is. Terjedt azzal is,

Bár ezt az írást nem vitacikként közöljük, nem zárkózunk el a szerzővel ellentétes, illetve attól kisebb vagy nagyobb mértékben eltérő olvasói vélemények esetleges közlésétől sem. **A szerk.**

hogy az 1948-ig egyházi tulajdonú iskolákban, amelyek általában vallásos köszöntést írtak elő (*laudetur, dicséretes-sék* stb.), az államosítás után *kezét csókolom*-mal köszöntötték a tanítónőt, tanárnőt.

A következő lépés: a megcsónkulás. Ma már általában így mondják: *csókolom*. Talán nem is lehet kibogozni, ki kinek köszön így. Tegezéssel is járhat együtt: a gyerek mondja a szülőnek, más rokonnak. Az első szó elhagyásával a köszönés alázatoskodó jellege eltűnt, sőt esetleg bizalmaskodó háttérértelmet kap. Az Édes Anyanyelvünk 2003/3. számában írtam arról, hogy a boltokban gyakran hallhatjuk, a – főként fiatal – női eladók mondják nőnek is, férfinak is. Nemrég újabb tapasztalattal „gazdagodtam”.

Találkoztam az utcán egy fiatal eladónővel, akitől gyakran vásárolok, de akit soha addig nem láttam a boltban kívül; rámköszönt: „Csók!”

Semmi kétség, ezek a megkurított formák is őrzik az eredet emlékeit (mint pl. a *szevasztok* a *szevusz-ét*). Legújában pedig itt-ott megjelenik a nyilvánosság előtt a hagyományos rövidítetlen forma, a jelek szerint a médiumok terjesztik. A rádió bemondója például *kezét csókolom*-mal üdvözlözi a meteorológiai intézet női munkatársait, amikor időjárás-előrejelzést kér tőlük, egyszermászor a riportalanyokat is. Közéleti emberektől is halljuk olykor. Mindez a magyar társadalom huszadik századi fejlődésének tanulságos nyelvi tükröződése.

A tárgyalt köszönés hagyományt teremtett magának a társadalom egy részében, de magát valójában nem volt. A parasztság nem fogadta be, csak a felsőbb rétegekkel való érintkezésben használta. Köszönési és általában érintkezési szabályai másfélék voltak. (L. Balázs Géza: *Kapcsolatra utaló (fatikus) elemek a magyar nyelvben. Nyelvtudományi Értekezések*, 137. szám.) Az újabb változatok pedig nem belső fejlődésnek, inkább torzulásnak mondhatók. A *csókolom* nem kötődik társadalmi helyzethez.

Mit kezdjen vele a nyelvművelés? Korábbi véleményemet ismételve: ne viaskodjunk vele olyan terepen, ahol hiába próbálkoznánk, de igyekezzünk példát mutatni és a példamutatást szorgalmazni. Az iskolák házirendje általában a „napszakok szerinti köszönés”-t írja elő, ezt meg kell kívánni a gyerekektől (mindig igével együtt!). A pedagógus ne térjen el a szabálytól a saját köszönési gyakorlatában (legalább az iskolán belül). A médiumoktól, főleg a közszolgálatiaktól, elvárhatjuk, hogy a magyar üdvözlési hagyományokhoz igazodjanak. Ezek a hagyományok általában józanok, és nem mondanak ellent az alázatoskodást elvető európai tudatnak.

Véleményem szerint ilyesféleképpen gondolkodott Kodály is, ezt mondta volna el, ha részletesen beszélt volna a köszönés idegenből jött divatjairól. Ebben egyezhettünk volna meg, hatvan éve, alkalmi beszélgetőtársammal, ha ott, a bölcsészkar kapuja előtt társalogni kezdünk. Ő helyesen elmélkedett, dicséretes szándékkal és elfogadható érveléssel „agitált”, igaz, nyelvészeti tájékozódás és szakszerű nyelvművelési ismeretek nélkül ajánlott köszönő szót, amely búcsúzáskor – de csak akkor, tehát mindenképpen korlátozott használatban – magyarul és emberül hangzana.

Bán Ervin

Az adóívek nyelvezete

Az év eleje az adózással telik. Egyéni és társas vállalkozók február közepéig, magánszemélyek március 22-ig készítik el bevallásukat. A bevallás elkészítése nekem rendszerint néhány órás feladat, s az adórendszer bevezetése óta magam végzem, mert úgy gondolom, hogy nem árt érteni is, nemcsak letudni az adózást. Tavaly azonban eltévesztettem egy számsort (aminek következtében jelentős visszaigényelhető összegtől elestem), és ez nem volt elég az APEH-nek, hanem még meg is büntetett. Ezt a szöveget nem tudtam értelmezni:

„A végrehajtásról rendelkező kormányrendelet rendelkezései szerint a foglalkoztatott a nyugdíjjáradékot a járulékalapul szolgáló jövedelme, legfeljebb azonban a tárgyévre tervezett egy naptári napra jutó bruttó átlagkereset kétszeresének naptári évre számított összege után fizeti meg, mely a költségvetési törvény alapján 2002. évben napi 6490 Ft-nak, illetve évi 2 368 850 Ft-nak felel meg.”

Lipóczy Istvánné a személyi jövedelemadóról szóló törvény 1. mellékletéből küldött be egy idézetet:

„A természetbeni juttatások közül adómentes: ... az, amelyet a munkáltató, a bér kifizetője a közoktatásról szóló törvényben meghatározott gyermek, tanuló számára – rá tekintettel a családok támogatásáról szóló törvény szerint nevelési ellátásra jogosult – szülő vagy a vele közös háztartásban élő házastárs útján a tanév első napját megelőző 60 és az azt követő 30 napon belül tankönyv, ruházat (ideértve a munkáltató, illetve a bér kifizetője nevére szóló, az előzőekben felsorolt javak beszerzéséről szóló számla ellenértékének az említett időszakban történő megtérítését is) vagy kizárólag az említett javak vásárlására jogosító utalvány formájában évi 10 ezer forint értéket meg nem haladóan juttat (adómentes iskolakezdési támogatás)...”

Elhangzott a Magyar Rádió Tetten ért szavak című műsorában.

Lehet, hogy elsöre talán egy kicsit sok információt zsúfoltak az adószakemberek ebbe a mondatba, de szeretném megnyugtatni Önöket, nemcsak elsöre. Hanem másodikra és harmadikra is. Mert én bizony sokszor elolvastam, részekre szedtem, tagmondatokra, mondatrészekre bontottam ezeket a szövegeket. A biztos megértés alapja ugyanis a nyelvtani viszonyok ismerete. Ezek után megállapítottam, hogy ezek a szövegek még egy nyelvész számára is sok esetben értelmezhetetlenek, eszembe is jut egy jogászprofesszor lakonikus tanácsa: „A jó törvény hosszú és homályos.”

Nos, ha politikus, jogász és jogalkalmazó honfitársainknak ez az ideáljuk, ám legyen. A politikus vitatkozzon, a jogász öntse mindezt homályos mondatokba, a jogalkalmazó bonyolítsa tovább, az állampolgár pedig fogyassza. Legföljebb nyelvészhez fordul, aki széttárja a karját: hja, én sem értem.

Ha úgy akarják, a törvény legyen hosszú és homályos, de az állampolgárnak szánt szöveg legyen humánus. Ahogy mostanában mondani szoktam: tiszta és tisztességes. Hiszen hogyan lehetne elvárni egy egyszerű állampolgártól, hogy az idézett szövegeket megértse. Pedig fontos dologról van szó. Arról, hogy a többletként levont nyugdíjjáradékot visszaigényelheti. Arról, hogy a gyermeke számára adómentes természetbeni juttatást kapott. Ezt be kell vallani, ami érthető. Hogy a különféle járulékok, juttatások rendszere iszonyatosan bonyolult, az nem érthető, de megértéssel elfogadható. De akkor olyan egyszerű adóíveket kell gyártani, amelyekben tisztán és világosan szerepeltethetők az egyes kategóriák. És ne kényszerítsék szövegértelmezésre és köbgyökszámításra az állampolgárokat.

Nem én mondtam, de fontosnak tartom továbbadni: a túlbonyolított szövegek ma már veszélyeztetik a jogbiztonságot. Ahol pedig a jogbiztonság helyébe jogbizonytalanság lép, ott veszélyben a demokrácia. Például az ilyen szövegek miatt.

Balázs Géza

Gyermekkorai szavaim

Az anyanyelv elsajátításának első fázisában még nem voltam képes teljes pontossággal visszamondani bizonyos szavakat, és nagy kedvvel vállalkoztam ezeknek átalakítására is. A következőkben két általam kitárolt szót fogok vizsgálni. Az első a *szembögő*. Ezt a szót nagyon szívesen használtam a *szemüveg* szó helyett. Felépítése teljesen logikus. Nagy valószínűséggel a *szem* és az *üveg* már korábban is szerepeltek szókinccsben, de a kettő összekapcsolása már problémát okozott számomra.

Az is biztos, hogy a *szem* szó a már rögzült, biztosabban használt szavaim közé tartozott, mivel ez megegyezik az eredeti szó előtagjával. Az *üveg* szó már egyáltalán nem tartozott a gyakran használt szavaim közé, és minden valószínűség szerint ennek volt köszönhető az átalakítás is. Az *üveg* szó magánhangzói hasonlítanak az *ö* magánhangzóra. Ennek a következménye lehet a kétfajta *ö* hang az új szóban. A *g* mássalhangzónak csak

a helye változott meg, az eredeti szó többi része pedig teljesen kiesett.

Másik igen kedvelt és gyakran használt szavam a *böla* volt. Ez a példa már egy kicsit komolyabb magyarázatot igényel, mint az előző. Ezt a szót leginkább akkor használtam, amikor azt szerettem volna, hogy valaki felvegyen. A szó első része valószínűleg a *föl* szóból származik, de számomra egyszerűbb volt még a *b* mássalhangzó képzése, mint az *f* hangé. Az *a* magánhangzó a szó végén a *na* szó rövidebb alakja lehet, amivel csupán kérésem végrehajtását szerettem volna sürgetni. Összegezve azt is mondhatnám, hogy a „Most, azonnal vegyél föl!” mondatot egy egyszerű, rövid szóval helyettesítettem, amelynek kiejtése könnyebb volt számomra, ugyanakkor szemantikailag sem annyira erőszakos, durva.

Balaskó Eszter

Összecserélt alakpárok

Ide vagy oda?

Anyanyelvünk pontosan meg tudja különböztetni a közel és a távol fogalmát. Bizonyos névmásoknak és határozószóknak (amelyeket névmási határozószóknak is nevezünk) két alakjuk van. A magas hangrendű alakok a közelséget, a mély hangrendűek bizonyos dolgok, cselekvések távolabbi helyét, illetve irányát jelzik: *ez – az, itt – ott, innen – onnan, erre – arra, ide – oda*. Ez a kettősség annyira világos és logikus a magyar anyanyelvűek számára, hogy eltéveszteni is nehéz. Nem szükséges a magas és a mély magánhangzókat ismerni, a hangrend fogalmával tisztában lenni ahhoz (noha az általános iskolában tanítják), hogy a jól vagy akár gyengébben működő nyelvérzék a maga helyén használja a fenti alakpárok megfelelő tagját.

A kettős alakú helyhatározószóknak mégis van egy fajtája, amelynek alkalmazásában – úgy tűnik – a nyelvérzék sem tévedhetetlen. Az *ide – oda* alakpárról van szó, amely valamilyen cselekvés irányának jelölésében játszik szerepet. Ha az a kívánságunk, hogy hozzánk vagy hozzánk közelebb kerüljön valami, így kérjük: *Add ide!* Ha viszont egy harmadik személyhez kell eljuttatni valamit, akkor az *oda* határozószót használjuk: *Add oda* Pistának!

Ezért zavart meg engem, ártatlan és értetlen olvasót, amikor egy jó nevű magyar író regényében a vendéglői fehér asztalnál lejátszódó jelenetben két együtt ebédelő barát közül az egyik így szól a másikhoz: „*Add oda a sót!*” Bevallom, néhány másodpercig azt gondoltam, talán a szomszédos asztaltól jelzett valaki, hogy szüksége volna egy sótartóra, mivel ez az ő asztaláról hiányzik. Tévedtem: a beszélő arra kéri társát, hogy neki adja „oda”, azaz a keze ügyébe a saját asztalukon lévő sótartót.

A példa korántsem egyedülálló. Egy másik kiváló kortárs magyar regényíró jelenetében – amely véletlenül szintén egy étteremben játszódik – a fiatalasszony észrevétlenül átcsúsztatja férje kezébe a pénztárcát, hogy ő fizessen, de attól tart, hogy a benne levő összeg nem lesz elegendő. A férj így nyugtatja meg az aggódó asszonykát: „Hiszen *odaadtad* az erszényt.” Ismét nem tudtam rögtön „kapcsolni”. Kinek adta oda, és miért adta volna másnak? Ezúttal nagyobb társaság ült az asztalnál, tehát ez is lehetséges lett volna, de nem erről volt szó, hanem az *oda* helytelen használatáról.

Mivel az *add oda (nekem)* forma mind az írott, mind a beszélt nyelvben elterjedt, a nyelvművelő jellegű műsorok nézői, hallgatói is kifogásolták. A válaszból az derült ki, hogy az *oda* használata *ide* helyett a dunántúli élőbeszédre jellemző sajátosság. Valószínű, hogy onnan indult ki, de mára elterjedt az egész magyar nyelvterületen, sőt az irodalmi nyelvben is, ahonnan még jó néhány példát idézhetnék. Lehet, hogy nem tartozik a súlyos nyelvi vétségek közé, de – amint az idézett szépirodalmi példából is kitűnik – zavaró jelenség, mert hogyan lehet *nekem* valamit *odaadni*?

Menni vagy jönni?

Ezt a két cselekvést is fűlsértő módon összecserélik, elsősorban a köznap nyelvhasználatban. Igaz, hogy ezeknek a helyes alkalmazása még magyar anyanyelvűek számára sem túl egyszerű.

Ha eltávozom otthonról, akkor *elmegyek* valahová, de ha megérkezem oda, akkor csak így mondhatom: *eljöttem* hozzátok. Onnan csak *hazamehetek*, de amikor megérkezem otthonomba, és kényelembe helyezem magamat, így mondhatom: végre *hazajöttem*. Ha vendéget várok, arra számítok, hogy *eljön* hozzám, de amikor távozik, így mondom: *elment*.

Még bonyolultabb az alakpár alkalmazása akkor, ha nem egymagam megyek-jövök, hanem valaki elkísér. Akkor a gyerek (férj, szülő stb.) *eljön* velem vendégségbe, moziba, de amikor onnan *hazamegyünk*, akkor a kísérőm *hazajön* (nem pedig *hazamegy*) velem.

Ezzel kapcsolatos nagy klasszikusunk, Móricz Zsigmond egyik regényrészletének „nyelvészkedése”. Kiválógos kivríradtíg című regényében az egyik szereplő (aki ezúttal az író sócsöve) egy korabeli pesti műdal szövegét kifogásolja. A dal első két sora így szól:

„Szombat este hazajöttem, elüzent a rózsám,
Azt üzente, jövő héten férjhez menne hozzám.”

„Csupa nyelvi ficamodás” – mondja a szöveget kifogásoló szereplő. Elüzent a rózsám – inkább azt jelenti, hogy elkergetett, mint azt, hogy hazahívott [...] Aztán: ahelyett, hogy férjhez jönne, azt mondja: férjhez menne hozzám! Hogy lehet hozzám menni? Hozzám csak jöhet! Majd ha kergetem, akkor mehet!”

Világos beszéd! Bárcsak ma is ennyire ügyelnének – legalább az irodalom művelői – ezekre az „apróságokra”.

Brauch Magda

Mobilszerelem

Ma már a számítógépek és mobiltelefonok világában élünk, s ezek kihatnak napjainkra, szinte meghatározzák azokat.

A téma sok szakembert foglalkoztat, de olyan elemzést még nem olvastam, amelyben az érzelmek alapján csoportosították volna a beszélgetőpartnereket. Véleményem szerint másként sms-ezgetnek vagy csetelnek az ismeretlenek, az ismerősök, a barátok, a rokonok s a szerelmesek. Szerintem a szerelmesek közötti kommunikáció különbözik a „hétköznapi” sms-ezgetők vagy csetelők beszélgetéseitől. Hogy miért? A válasz egyszerű: mert nemcsak örömet vagy dühöt, tehát mindennapos érzelmeket adnak át egymásnak, hanem megjelennek a mélyebb érzelmek is. A környezetemben erre számos példát látok. A face-to-face beszélgetések során könnyebb kifejezni érzelmeinket, hiszen egy kedves mosoly, egy simogatás vagy a partnerhez való odabújás is segíti az értelmezést. Megfigyeltem, hogy sms-ben a *szeretlek*

szó leírása, ha a másikkal hízelegni akarunk, így fest: *szeetlek*. Ez úgy hangzik, mintha odasúgná valaki a másik fülébe. megszokott a szavak kiejtés szerinti leírása (*mint* → *mind*), a névelők rövidülése (*az asztal* → *a asztal*), a szavak rövidülése (*olyan* → *olan*): *Olan jó leNe, ha id leNé*. De szokásos az is, hogy a szavaknak csak a kezdőbetűit írják le: SZVCS = szeretlek + várlak + csókollak. Általában, ha valakinek x-et küldünk, az egyenlő a puszival. Ma már csókot is küldhetünk a másikkal a * jellel. A lehetőségek száma végtelen. Újdonság számomra az ilyesfajta érzelmek átadása szavakkal és jelekkel.

Lassan már ott tart a világ, hogy amikor a barátnőm elújságotja legújabb sms-élményét, nekem is szótár kell ahhoz, hogy megértsem, miről is beszél.

Bajdó Bettina

Deák Ferenc és a *webmetsző*

Az utóbbi évek gyors fejlődésének – és nem utolsósorban a szakma képviselői lelkes honosító törekvéseinek – köszönhetően a számítógépesek által használt szakszavak egy szűk „elit” nyelvből egyre inkább átveddnek a hétköznapi emberek nyelvébe. A legtöbb esetben nem lehet tudni, ki volt az első, aki a kifejezést magyarosította. Szerencsére azonban akadnak jópofa kivételek is, mint amilyen a *zsebmetsző* analógiájára megszületett *webmetsző* szó is.

A Petőfi rádió immáron 8 éves számítógépes műsora, a MODEM IDŐK időnként elektronikus vagy postai levelet kap, és például egy lelkes hallgató egy idegen szakszó magyar megfelelőjére ad alternatívát.

„Nagyon izgat, vajon az ilyesfajta agyalásoknak mekkora szerepük van abban, hogy ez vagy az a kifejezés nyer-e polgárjogot. Lehet-e tudni, honnan indulnak el a helyettesítő kifejezések, amelyek vagy elterjednek, vagy nem? Vagy ezekkel is úgy vagyunk, mint a viccekkel: mindenki meséli a vicceket, de soha senki nem tudja, ki a vicc kitalálója? Ha most azt mondom, legyen a *hacker* szó magyar megfelelője *webmetsző*, ami szerintem mellesleg nem is rossz, számít ez? Rá lehet-e bírni a felhasználók taborát ennek a kifejezésnek a használatára?” – írta a műsor internetes fórumában egy „Órült” nicknevű (becenevű) hozzászóló. Üzenete azután elhangzott a közszolgálati rádió 2002. októberi műsorában is:

„Indítsunk mozgalmat! Ha másnak nem, nekünk tetszik ez a

Hacker, cracker

„Ezek közismert kifejezések talán a világ összes internetezőjének, felhasználójának. A két kifejezés rokon értelmű, azt jelentik, hogy ’betörő, kódfeltörő, titkosított hálózati rendszerekbe illegálisan behatoló’. A *hacker* és a *cracker* között árnyalatnyi különbség van, a *cracker* durvább, gátlástalanabb kódtörőt jelent. A szavak az angolban képi jelentésűek, hiszen a *hack* ige ’betör, bezúg, becsákányoz’ jelentésű, a *crack* pedig hangutánzó szó, és ’tör, betör, feltör’ az értelme. Könnyen belátható tehát, hogy ezek a szavak már az angol/amerikai internetes nyelvhasználatban is az igen képszerű, szakmai szlenghoz tartoznak. Ez indokolhatja népszerűségét és gyors terjedését, akár a magyar felhasználók között is. Az angol/amerikai szlengszavak divatja miatt nem is várható egyhamar e szavak magyarítása” – jósolta Bódi Zoltán 1998-ban. A szó első igazi magyar megfelelőjére 2002 októberéig kellett várni. „A *hacker* magyarított változata mindaddig nem terjedt el, viszont az egyik hallgatónk javaslatára megkísérlünk bevezetni egy személetes, vidám asszociációjú szóalapot, a *webmetszőt*” – mondja. A szóalkotás hangalakja a kisstílű bűnözőt: a *zsebmetszőt* idézi fel, ettől válik szemléletessé, vidámmá. A kifejezés azóta már különböző híradásokban is megjelent, például Kevin Mitnicket, a híres-hírheft crackert az első magyar „webmetsző”-konferencia szervezői mint sztár-webmetszőt említették.

Sz.D.

kifejezés. És még az is lehet, hogy miután most jó néhány ember hallja a műsort, egy-két hallgatónk meg is jegyzi, és elkezdhi használni. Valahogy így terjednek el ezek a szavak a köznyelvben” – mondta a MODEM IDŐK Infoszótár című állandó rovatának szerkesztője, Bódi Zoltán, mire a stúdióban ülő szakújságírók egyike rögtön meg is ígérte: „Ezentúl így fogjuk használni a szót a lapunkban”, és ezzel a szó elindult a „szájhagyomány” útján.

„Arra kérem a hozzászólónkat, aki a fórumba Órült nicknéven írt be, hogy írja meg nekünk a rendes nevét, és akkor mi is dokumentálni tudjuk, ki találta ki ezt a szót” – hangzott el a felhívás a rádióműsorban, ahol azóta is következetesen azt mondják a *hacker* helyett, hogy *webmetsző*. Néhány hónappal később, 2003 januárjában újra jelentkezett a szó kitalálója, ekkor fedte fel internetes inkognitóját az „Órült” nicknév használója: ő valójában Deák Ferenc budapesti rádióhallgató, aki egyébként csak névrokona a haza bölcsének.

Szalay Dániel

Sztriptíz a rendelőben

Előrebocsátom, nem kukkoló orvosokról, s nem is magamutogató betegekről kívánok az elkövetkezőkben szólni.

Mit csinál az ember várakozás közben az orvosi rendelőben? Óhatatlanul behallgat betegársai beszélgetésébe, nézelődik, újra és újra elolvassa az ajtókon a feliratokat. Magam is ezt tettem az egyik alkalommal, s rögtön felfigyeltem egy tipikus helyesírási hibára: *vetkőző fülke*. Különírva, hibásan. Ez a példa bárkit meggyőzhet arról, hogy ha a folyamatos melléknévi igenévi előtagú összetételeket különírjuk, szószerkeztetté alakítjuk, egészen mást jelentenek.

A *vetkőző fülke* különírva azt jelenti, hogy ez a helyiség megszabadul ruháitól. Természetesen egybeírva helyes, s így azt jelenti, hogy olyan helyiség, ahol a betegek vetkőznek, előkészülve az orvosi vizsgálatra.

Igen sok hasonló jelentéssűrítő összetétel van nyelvünkben. Íme két példa a régiek közül: *játszótér*, *sétálóutca*. Ezek is azért írandók egybe, mert nem a tér játszik, s nem az utca sétál, hanem a téren játszanak, az utcán sétálnak.

Az utóbbi időben egyre több ilyen összetétel keletkezik: *parkolóautomata*, *fizetőparkoló*, *tépőzár*, *súgó gép*, *kapaszkodósáv*, *pezsgőkád*, *befizetőazonosító*, no és a *fekvőrendőr*, amelyre egybeírva senki sem fél ráhajtani.

A hibás különírás két okból fakad. Egyrészt viszonylag újak ezek a kifejezések, így írásmódjuk még nem közismert, másrészt pedig az átlagember, így a címfestő és dekoratőr is inkább különír. Mert úgy véli, hogy kisebb hiba különírni az egybeírandót, mint egybeírni azt, amit külön kellene. Ebben azonban nincs igazsága!

Elhangzott aTetten ért szavak 2003. július 16-i adásában.

Minya Károly

SZÁLKÁK

Miszerint

„Az ÁAK Rt. illetékes kérdéssükre, miszerint a közpénzek egy jelentős részét milyen indokból utalták át az off-shore cégeknek, elmondta...” – olvastam egy napilapban.

A sok *hog*y nem szép, ez kétségtelen. Sok esetben egyszerűen el lehet hagyni az egyik *hog*y-ot, máskor elkerülhető az ismétlés a mondat szerkezet átalakításával (ahogy az imént tettem, amikor nem ezt írtam: „Kétségtelen, hogy a sok *hog*y nem szép”), kettősponttal, mint az előbbi zárójeles közbevetésben, vagy akár a régies hivatalos stílusból felelevenített *miszerint* szóval helyettesítve. Ez utóbbit azonban nem mindig lehet alkalmazni. A fenti mondatban például sem *hog*y, sem *miszerint* nem szükséges: „Az ÁAK Rt. illetékes kérdéssükre, milyen indokból utalták át az off-shore cégeknek a közpénzek egy jelentős részét, elmondta...” Hasonló a helyzet a következő mondattal: „Egyébként érdekes, hogy a tagozat létrehozása összefügg azzal a ténnyel, miszerint az adott megyében hány oktatási és kulturális intézmény van.” Helyesen: „... összefügg azzal (a ténnyel), hány oktatási és kulturális intézmény van a megyében.”

„A politikus azt firtatta, miszerint megtettek-e minden óvintézkedést a baleset elkerülése végett.” Eldöntendő függő kérdés esetében a vajon megfelelő helyettesítője a *hog*y-nak: „A politikus azt firtatta, vajon megtettek-e minden óvintézkedést...” De enélkül is érthető lenne a mondat.

Hová lett az után?

„Kajzer Ede egy héttel az őrizetbe vételét követően vallomást tett.” „Ez volt a helyzet 1982-ben, azt követően, hogy a pártállami vezetőség adósságfelhalmozó gazdaságpolitikája a nemzetköz-

zi fizetéseképtelenség határára sodorta hazánkat.” „A megbeszélést követően sajtótájékoztatóra került sor.” „A kormányváltást követően 24-ről 33 darabra bővült az Igazságügyi Minisztérium autóparkja.” „A beszédeket követően a Fidesz és az MDF elnöke közös koszorút helyezett el az 1956-os forradalom emlékére.”

Már nem is csak a közismerten körülményes jogi nyelvben, hanem az élőbeszédben is fölütötte a fejét a *követően*. Az *után* pedig alig fordul elő.

Hasonlóképpen az *előtt* helyett előszeretettel használják a *megelőzően*-t. Pl. „1928-ban tette le az ügyvédi-bírói vizsgát, ezt megelőzően dr. Vekerdy Géza ügyvédi irodájában dolgozott ügyvédjelöltként”. „A nomenklatúra távozásának követelése tizenhárom éve egyetlen szocialista politikus szájából sem hangzott el ezt megelőzően.” „... félrevezette a választópolgárokat, amikor a voksolást megelőzően szórólapján azt állította, hogy az ajánlószelvények több mint felét megkapta.”

Névutóink egy része ragos főnévből keletkezett. Például az *alatt* az *al* (valaminek az alja) -*tt* helyraggal ellátva, de ez már elhomályosult. Átmeneti helyzetben van az *alapján*. Ebben még érezzük a főnevet, a birtokragot és a helyragot. Mivel azonban a birtokos -*nak/-nek* ragját nem mindig tesszük ki (a kutatások eredményeinek alapján, de: a statisztika alapján), sokan már így használják: *ez alapján*, ahelyett, hogy: *ennek alapján*. Tehát közösséges névutónak tekintik.

Ezen az úton jár a *megelőzően* és a *követően* is. Az a különbség, hogy míg az *alapján* szükséges, nem tudjuk másképp kifejezni, a *megelőzően* és a *követően* teljesen fölösleges, csak körülményesebb változatai az *előtt* és az *után* névutóknak.

Buvári Márta

Tűnődés szakemberekről, szakképzettségről

A jó nevű üzletlánc óriásplakátján a „Játsszon és nyerjen” felhívás első felszólító módú igéjét rövid mássalhangzóval nyomtatták ki. Egy másik óriásplakáton a dél-amerikai országóriás nevét írták kisbetűvel.

Egy-két évtizeddel ezelőtt egy (akkor) nálam jóval idősebb, általam igen tisztelt kollégánóm szomorúan elgondolkodva ezt mondta nekem egy beszélgetésünk alkalmával: „Tudod, attól félek, hogy egyszer eljön az idő, amikor egyre több olyan »szakember« lesz, aki valójában nem ért a szakmájához, ámbar szakképzettségéről papírt tud felmutatni.”

Hát eljött ez az idő, nem is kellett rá sokat várni. Köztudott, hogy mindig is voltak gyenge szakmai tudású szakemberek, a legegyszerűbb szakmát művelőktől a komoly, felsőfokú végzettséggel rendelkezőkig. De most, amikor már nem a politikai megbízhatóságnak, származásnak, KISZ-es múltnak, összekötetéseknek kellene döntenie egyetemi, főiskolai felvételekről, munkahelyi kinevezésekről, vezető állások betöltéséről, ez a jelenség számomra kirívóbb és megdöbbentőbb, mint korábban, mondjuk 1989 előtt.

Egyre több ugyanis a helyesen írni és beszélni nem tudó, hadaró, divatszavakat és nyelvi panelokat szajkózó, öő-ző, fölöslegesen „úgymond”-ozó, „ha úgy tetszik”-ező és „egyfajta”-zó, „az egy dolog”-ozó, bántóan rossz szó- és mondathangsúlyal beszélő közszereplő, tanár (esetenként magyartanár!), riporter, vezető beosztású köztisztviselő, alig olvashatóan író alsós és felsős tanár. Vagy éppen szépitőszalonokban dolgozó durva kezű kozmetikus, haját vágni, festeni nem tudó fodrász. Nyelvtanár, aki a nyelvet – jó esetben – kitűnően beszéli, de tanítani (főleg eredményesen) nem tud. Főiskolás, aki nyelvvizsgával nyelvtanár-

nak adja ki magát. Udvariatlan, nyegle, esetenként durva bolti eladó. Könyvelni még alig tudó, de borsos áron dolgozó „szakember”. És villanszerelő, aki javítani nem tud (vagy nem akar?), de szemét hunyorítva közli, hogy szívesen megvásárolná a készüléket (hogy aztán jó áron továbbadja).

Nem folytatom a sort. Tudom, ellenpéldák is vannak. Jómagam meghatott örömmel néztem a nálunk látható lelkesedéssel dolgozó ifjú mosógépszerezőt és autószerelőt, akik kérés nélkül számlát adtak. Olyan jó volt rájuk nézni, ahogy dolgoztak. Munka- és szakmaszeretet áradt belőlük, amely tulajdonságok manapság elég nagy hiánycikkek.

Biztos vagyok benne, hogy erre az írásra igen sokan felháborodva reagálnak majd. Természetesen az érintettek. De mi mást is várhatnék? Jó ideje már embertársaimat aszerint (is) osztályozom, hogy a jogos kritikára hogyan reagálnak. Legtöbbjük vérig sértődik, netán ádázul visszaüt, bosszút áll. Ezeknek az embereknek szelíd szeretettel ajánlanám figyelmükbe a gyermekien kedves, szeretetteljes hangon nyilatkozó Weöres Sándor prózai írásainak tanulmányozását, esetleg a költővel készített rádióinterjúkat. Az egyik rádióinterjúban a szép szavú Weöres Sándor rezignánsan beszélt arról, hogy az emberi cselekedetek jó részét csak két dolog motiválja: az érdek és az indulat. Én mindehhez azt tenném hozzá, hogy a legemberibb érdek az, hogy cselekedetünkkel a másik ember jóindulatát, megbecsülését, uram bocsá', szeretetét érdemeljük ki.

Vajon hogyan keletkezett az említett óriásplakáton a két durva helyesírási hiba? A nyomda hanyagságából? Vagy azért, mert a plakát szövegét ellenőrző személy egyszerűen nem tud helyesen írni?

Sz. Györfly Sarolta

Egyik kutya, másik eb

Élvezettel olvastam Büky László *Lemegy kutyába* című írását (ÉA 2003/5. szám), anyanyelvünk iránt érdeklődőként és kutyabarátként egyaránt. Egyik korábbi munkámban tartalmilag elemeztem a szerző által is idézett O. Nagy Gábor nagyszerű gyűjteményében a régies *eb* és a XVI. század óta gyakoribbá vált *kutya* szóval kapcsolatos mondásokat. Valamennyiüknek osztályzatokat adtam, rendre 1-től 5-ig, akár az iskolában. A legrosszabb jegyet az átkozódások kapták, míg a legjobbkat a kevés dicséret. Az eredményeket az alábbi táblázat mutatja.

	A	B	C	D	E	F
1						
2		<i>eb</i> (150 db)	<i>kutya</i> (326 db)			
3	átkozódó (1)	17	37		17	37
4	becsmérlő (2)	72	168		144	336
5	semleges (3)	43	88		129	264
6	együttérző (4)	18	31		72	124
7	dicsérő (5)	0	2		0	10
8		150	326		362	771
9					2,4	2,4

Ez az állat egyik nevén sem túl népszerű a magyar szájhagyományban: az osztályzatok átlaga mindkét szó esetében 2,4. Erre csak kevés nebuló lenne büszke a bizonyítványában. A kirajzolódó kép aszimmetriáját okozó becsmérlő mondások túlsúlya tényszerűen bizonyítja a Büky László által írottakat. (Érdekes, hogy az emberhez kevésbé kötődő, gyakran boszorkányként üldözött macskákra vonatkozó mondások teljesen kiegyensúlyozott képet mutatnak.) A *kutya* szó újkori uralkodóvá válásával mit sem javult az ember hú társának középkori arculata. Való-

ban összefügg ez azzal, hogy a kutyák többsége valaha a ház körül kuncsorgó, hol szolgálalkú, hol szemtelen, jószerevével számkivetett állat volt. Hulladékon, ürüléken lakmározott. A kutyák megbecsülése a legújabb korig afféle „úri mulatságnak” számított. Az ettől sem független megvetés és gúny gyakran hatja át a kutyák jelképes ábrázolását is, Petőfi Sándor *A kutyák dala* című költeményétől (1847) az 1981-es *Kopaszkutya* című film Büky László által is idézett címadó daláig.

Az utóbbi évszámhoz kapcsolódik másik, műkedvelő megfigyelésem. Emlékezetem szerint a *le-* a hetvenes évek második felének úton-útfélen éktelenkedő igekötője volt. *Lefőzték* a kávé (nemcsak a vetélytársakat), *leszá-moltak* mindenféle darabárut (nemcsak az illúziókkal), sőt beszéltek a süldők *lehizlalásáról* is, ami akkor a zagynaság, hogy eredeti jelentését kár is firtatnunk. Manapság éppen a *be-* igekötő éli virágkorát (*beszól*, *bejön* 'sikerül', *bevizsgál*, *beájul*). Egyik kutya, másik eb. A divatok természetese, hogy ideig-óráig felszínen maradnak, de az újdonságok közül csak a legrátermettebbje akad fenn az idő rostáján, hogy hosszabb távon is színesítse nyelvünket. A *lemegy kutyába* képes, szabatos kifejezés, nyersségével is belesimul anyanyelvi hagyományainkba. Egyaránt táplálkozik az igekötő eredeti jelentéséből és a kutyához fűződő ősi gondolatársításokból. Talán nem véletlen, hogy ezt a korszellemről áthatott nyelvi fordulatot egykor a mára József Attilát és Vlagyimir Viszockijt népszerűsítő, költői vénájú Földes László vetette papírra. A Büky László által idézett példák szerint – egy emberöltőt túlélve – a beszélt köznyelvből visszakéredzkezik az írásbeliségbe.

Bartosiewicz László
ELTE Régészettudományi Intézet

Lemegy másba is!

Megkülönböztetett érdeklődéssel tanulmányoztam Büky László *Lemegy kutyába* című írását (2003/5., 6. oldal). A *kutya* kiaknázása (szemantikai megközelítése) után – örömmre – kimondta: „... a grammatikai formára is érdemes figyelmeztetni.” Hozzátette, s utánanézővén magam is konstatáltam: „A magyar nyelv értelmező szótára nem tartalmaz a *lemegy* ige kapcsán hasonló használatot.” Természetesen – ha e fontos kézikönyv nem tartalmaz is ilyet – attól még lehet olyan struktúra, melynek általános képlete: *lemegy ...-ba/-be*.

Az egyedüli példaként említett *lemegy kutyába* érezhetően másabb, mint az efféle reális helymegválasztások a *hová?* kérdésre: *Lemegyek a boltba* (emeleten lakom ugyanis) vagy *Lemegyek a tárnába/verembe* (egyelőre a föld szintjén vagyok). Épp a Büky László idézte dalszöveg asszociálta azt, amit – közbülső állomásként – meg kell említenem. Ének-zene tanároktól már évtizedekkel ezelőtt hallhattam (akár egyszerű mutálásról, akár gazdag hangskálával bírásról volt szó): *lemegy basszusba, lemegy altba*. Nemcsak a *hová?*, hanem a *mibe?* kérdés is föltehető velük kapcsolatban. Főntebbi konkrét példáimhoz képest itt már afféle képes meghatározót vehetünk észre.

Nos, innen juthatunk el egy további állomásig a *lemegy ...-ba/-be* dolgában, amikor már állandó határozó, azaz vonzat jelleget ölt ez az állandósult kapcsolati típus. Igen: én a *lemegy kutyába* pillanatnyilag (?) egyetlennek látszó lehetőségét vonzat-kapcsolatnak érzem. És itt kívánom kiegészíteni egy új(abb) példával.

Valamikor a rendszerváltás táján, emlékszünk, újszerű természetgyógyászati, autotrénings- stb. könyvek kezdtek „begyűrűzni”, megjeleni. Ekkoriban hallhatunk nyilvánosabban először az *agykontroll*-ről. Teljesen mellőzöm most a magyarázatát annak, mikor vagy minek kapcsán kerül elő az ún. *alfa*. Ám egy szerkezet érdekes átalakulását vehette észre az e témakörben írtak olvasója, midőn – pl. dr. Domján László könyvében, ill. fordításában – meg-megjelent a *menj alfa szintre*, ill. *menj alfába*, egyelőre még igekötő nélkül. Hamarosan azonban – nagyrészt mások írásos, különösen pedig tréneri (szóbeli) bőbeszédűsége révén – létrejött a *lemegy alfába*.

Ennyit akartam végül is hozzátenni, hogy lássuk: a *lemegy kutyába* kifejezésnek analóg szerkesztménye a *lemegy alfába*. Mindkettőt rokonítja ez a rákérdezési lehetőség: nem *hová?*, hanem *mibe?*

Holczer József

Széchenyi István küzdelme anyanyelvünk védelméért

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 2002-ben megjelentetett egy 635 oldal terjedelmű, kézikönyvként is használható oktatási segédkönyvet *Magyar történelem. Tízezer év – ezer oldalról* címmel. A huszonkilenc szerző negyvenkét dolgozata vezérfonalat nyújt a korszerű történelemszemlélethez, a nemzetné szerveződés jelentős társadalmi mozzanataihoz, a magyarság eredetének ember-tani, genetikai, régészeti, zenéi, vallási, néprajzi, nyelvi megközelítéséhez.

Az Édes Anyanyelvünk olvasóira gondolva e gazdag gyűjteményből Sancz Klára Lujza (Budapest) tanulmányát vizsgáltam megkülönböztetett figyelemmel: Széchenyi István küzdelme anyanyelvünk védelméért, a magyar nemzeti szellem és nyelv felvirágoztatásáért.

Ma, amikor a nyelvhasználat tárgyában sokszor aggódó nyilatkozatok jelennek meg, talán érdemes felidézni, hogy egykoron a haza, a nemzet és a nyelv összetartozásának szükségességéről nemcsak beszélni, de ennek érdekében tenni is kellett. Széchenyi egy évi jövedelmét ajánlotta fel egy a magyar nyelvet ápoló tudós társaság megalapítására. Tulajdonképpen ez a kezdeményezés teremtette meg a Magyar Tudományos Akadémia létrehozásának feltételeit.

A tanulmány szerzője körültekintő kutatómunkával tárja fel a nyelvújítók szerepét. Rájnis József vitairataiban Baróti Szabó Dáviddal vitakozott 1781-ben arról, hogy a szótagok értékét az időmértékes verselésben az irodalmi gyakorlatnak kell eldöntenie, nem pedig a kiejtésnek. Baróti Szabó Dávid a klasszikus versformák bevezetésével hadat üzent az egyeduralomra jutott alexandrinusnak.

Révai Miklós a magyar nyelvtudomány fejlesztésének egyik legjelentősebb képviselőjeként az első rendszeres magyar stilisztika szerzőjeként írta be nevét a magyar nyelvészet történetébe.

Batsányi János a politikai líra megteremtőjeként egy tudós társaság létrehozása esetén a legsürgősebb feladatként a magyar nyelv szótárának elkészítését sürgette. Kazinczy Ferenc, a magyar nyelvújítás legnagyobb alakja arra mutatott rá, hogy a modern tudományok és a technika fejlődésének lendítője a magyar nyelv művelése, gazdagítása. Vörösmarty Mihály, az 1828-ban írt Gondolatok a magyar nyelv eredetéről című tanulmányával, Kölcsey Ferenc az 1823-ban írt Hymnus című költeményével egyértelmű választ adott Kazinczy felhívására.

Czuczor Gergely költő Széchenyi Istvánhoz írott versében a honi nyelv megteremtőjének nevezte kortársát. Széchenyi István 1835-ben Hunnia című tanulmányában a következőket hangsúlyozta: „Nemzet, habár szabad alkotmánya van is, mindaddig, míg saját nyelvét nem használja, tovább áll a kifejtési lehetőségétől, mint a legvadabb nép, mely anyanyelvével szabadon él.” 1844-ben megszűletett a nyelvtörvény, ezáltal válhatott a magyar nyelv az ország hivatalos nyelvévé. Törvény rendelkezett a magyar nyelv tanításáról, a magyar nyelven történő oktatásról.

Sancz Klára Lujza tanulmányával emlékeztetni kíván arra, hogy a történelmi múlt során tapasztaltakat elfeledni nem lehet, nyelvünk és a nyelv tisztaságának védelme nem zárulhat le ma sem. Kötelességünk tehát a világ minden táján ismert és értett édes anyanyelvünknek, a magyar nyelvnek az ápolása és védelme.

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület az oktatási segédkönyvet ingyen eljuttatta 300 magyarországi könyvtárnak, további 70 ország 156 könyvtárába, valamint a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és a Kodolányi János Főiskola által szervezett „A magyar történelem tanításának tartalmi és módszertani megújítása” elnevezésű továbbképzés résztvevőinek. Dicséret és elismerés illeti mindezért a kiadót és a kötet szerzőit egyaránt.

Maróti István

Tizedes tört vagy tizedestört?

Nemrég egy 9. osztályosoknak szánt matematikakönyv korrektúráját végeztem el, s a szerzővel néhány esetben vitakoznom kellett. Már egyik közös futballozásunk során felvetődött, hogy hány szóba írandó a *tizedes tört*. Matematikus kollégám váltig állította, hogy egybe, mert egy fogalmat jelöl. Én pedig váltig bizonygattam, hogy kettőbe, a Magyar helyesírási szótár tanúsága szerint. Bár a *tizedesvessző* valóban egybeírandó, *vesszőstört* nem található a szótárban.

A könyv javítása során még találkoztam néhány ilyen kifejezéssel. A következőkkel: *nemnegatív*, *teljesség* (a szótárban nincsenek benne ezek a szavak, de a *nemlineáris* és a *tompaszög* mintájára elképzelhető az egybeírás). A *normálalak* kifejezés is írható egybe a *normálméret* mintájára, az *abszolút érték*-et és a *helyi érték*-et viszont külön adja meg a szótár (mondanom sem kell, kollégám ezeket is egybeírja ugyanúgy, mint a szótárból hiányzó *alakiérték*-et, valamint a *fixpont* és a *fixalakzat* kifejezéseket). Aztán vannak egészen speciális szavak: *egészrészfüggvény* (a *törtrészfüggvény*-nyel párba állítva már jobban érthetjük az

egybeírás okát), *egy-egyértelmű*. Nem vagyok matematikus, így a problémát nem kívánom eldönteni, csupán felvetni. Ha megszűletik majd az egyértelmű megoldás, akkor célszerű lenne a hiányzó kifejezéseket fölvenni a következő szótárba, hiszen ezek a kifejezések a középiskolai tananyag részét képezik. Az pedig már egy következő írás témája lehetne, hogy valóban hagyjuk-e el a feladatokat megadó felszólító mondat végéről a felkiáltójelet. Például: *Most válasszuk az egyenlő egyíthatók módszerét*. Felkiáltójelet nélkül nem „szukszükölés”-gyanús a kifejezés? S végzetül az is gondot okozott a javítás során, hogy nem lehetne-e valamelyest egyszerűsíteni a túlzottan hosszú szó szerkezetlancot tartalmazó mondatokat. Például: *O-t az egymásnak megfelelő pontokat összekötő szakaszok felező merőlegeseinek közös metszéspontja határozza meg*.

Írásomat vitairatnak szántam, minden javaslatot örömmel fogadok.

Minya Károly

ÉNEKLŐ SZÓTÁR

A kívülálló, sőt a laikus is gyakran találkozik az éneklés szakszávaival, feltéve ha kapcsolatba, közelségbe kerül annak művelőivel. Érdemes mindjárt az *énekel* szó nagy változatos-ságú jelentéstartalmával megismerkedni. Íme egy „kisszótár” a különféle igekötős változatokkal (a csillaggal jelölt szavak, ill. jelentések nem találhatók meg A magyar nyelv értelmező szótárában):

áténekel (*) – erőszakos, kirívó hangszínevel, hangerejével egy egész együttes énekén keresztül is hallhatóan énekel;

beénekel (*) – skálázik, „melegíti” a hangját koncert, szereplés előtt;

beéneklí magát (az Operába, kórusba stb.) – jó teljesítményével (meghallgatáson) bekerül;

beleénekel (*) vkinek a produkciójába – megzavarja, esetleg tönkreteszi azt;

elénekel – énekszóval előad, végigénekel egy darabot, egy művet; el tud énekelni egy szerepet;

felénekel (*) – felvételt készítenek a hangjáról, azaz magnóra, lemezre, CD-re énekel;

kiénekel – énekelve elmond vmit; vkit dalban kicsúfol, kifiguráz; (*) egy bizonyos hangmagasságot elér, „kivág” (pl. a tenorista a magas cét); a sok énekléssel elkoptatja a hangját;

leénekel – kottából v. feladatként elénekel vmit, de sok öröme nincs benne; társaiénál v. társaiénál erősebb hangon énekel, ezzel az ő hangját, ill. hangjukat elnyomja;

megénekel – (*) vkit népszerűsítve (esetleg kifigurázva) dalban néven nevez, kiemelkedő tetteit méltatja, zenés formában elbeszéli;

összénekel – (*) egyéni, ill. szólampróba után együttesben (duettben, kvartettben, kórusban stb.) vkivel v. vkikkel együtt énekel el egy darabot, művet;

Magas cé
Kaján Tibor rajza

ráénekel – (*) play bucket készít, vagyis képfelvételekhez utólag hozzáénekel, hozzáadja a hangját; (*) hurutos, beteg, rekedt hangadó szervekkel erőlteti az éneklést, azaz a hurutra, rekedtségre „énekel rá”;

túlénekel – énekelve más, gyengébb hangot elnyom (vö. túlkiabál).

E szó alkalmat ad a témának egy kissé részletesebb taglálására. A rosszul képzett hang – csakúgy, mint a rekedtség – vezet az énekes számára oly kellemetlen, hovatovább szégyellni való gikszerhez. Ilyenkor a hang megbicsaklik, és valami gutturális, csúnya produktum jön létre. Találó a szakszargonban néhány éve közkinccsé vált szó, amely a szépen szóló *trilla* mintájára így nevezi az ilyen éneklést: *grilla*. A jelenséget hűen fejezi ki az egykori legendás baritonnak, Lendvai Andornak (1901–1964) ez a humoros megjegyzése: „Hang ment a hurutomra.”

Talán megérdemel még egy bekezdést az *énekel* szinonimáinak világába való elkalandozás. A szép, ill. a csúnya éneklésre a teljesség igénye nélkül a következő igéket alkalmazhatjuk: *dalol, dall, dallamoz, dallározik, dallász, danajgat, danál, danászik, danolász, dönög, dúdol, dudorász(ik), hangicsál, lalláz, nótáz(ik), trilláz(ik), zeng, zengedez(ik), zöngicsél, zümmög*. További „leágazások”: *dalozik, dal(l)ikázik, dal(l)ikózik, dallogat, dalolgál, danáz, danajgat, dano(l)gat, danoszolgat*. Pejoratív mellékkizzel, elmarasztaló értelemben: *dajnál, dajnároz, dajnál, bög, bömböl, gajdol(ás), harsog, kántál, kornyikál, lajtol, nyávog, óbégat, ordibál, ordít* (Erkel Ferenc Névtelen hősök című operájában pl. egy kántor neve *Ordító*), *öblöget, üvölt*. Lám, azért a szép éneklésnek valamivel gazdagabb a szókészlete!

Végül hadd idézzek egy énekesi nyelvre fordított közmondást: „Mindzen jó, ha jó a gége!”

Zábó Gyula

Nem akarom

Az ige kijelentő módja állító mondatban a köztudomás szerint azt fejezi ki, hogy az ige képviselte tartalom érvényesül, fennáll, igaz: a cselekvést végrehajtják, a történés megtörténik. *Evett, eszik, enni fog*: ezt tette, ezt teszi, ezt fogja tenni. *Esett, esik, esni fog*: így volt, így van, így lesz. A tagadás ugyanezen dolog érvénytelenségét állítja: *Nem evett, nem eszik, nem fog enni. Nem esett, nem esik, nem fog esni*.

A fenti jellemzés mindamellett nem teljes. Vajon hasonló módon értjük-e a következő mondatokat?

a) *Nem esik az eső. Nem esik le ez a kép. Nem fog Miki megfájni. Azt hiszem, nem betegszem meg.*

b) *Nem adja vissza. Nem mondja meg. Nem megyek el.*

Mondhatjuk ezt: *Nem esik le a kép, hiszen a szög jól be van verve a falba*. Aligha mondhatjuk, legfeljebb sajátos stílári színnezzettel, ezeket: *Nem mondja meg, mert nem sikerült beszereznie a megfelelő adatokat. Nem adja vissza, mert véletlenül eltörte.*

Mitől furcsák a fenti tagadó mondatok az adott kontextusban és az elképzelhető szituációban?

Bizonyos igék esetében az egyszerű kijelentő mód használata csak az ige kifejezte tartalom fennállásáról tudósít, hanem az adott cselekvés akarásáról is. *Megmondja*: 'Meg akarja mondani és megmondja'. A tagadás ilyen esetekben a dolog akarásának tagadását is magába foglalja: *Nem mondom meg*: 'Nem mondom meg, mert nem akarom.'

Ha megkérdezik tőlünk, hány óra van, magyarul nem válaszolhatjuk ezt: *Nem mondom meg, mert nincs nálam óra* – jóllehet igaz lehet, hogy az idő közlése nem fog bekövetkezni. Miért a kifejezőmódnak ez a lehetetlensége? Mert válaszom azt is magában foglalná, hogy a jó szándék is hiányzik belőlem. Ilyen esetben azt kell mondanom (ki kell emelnem), hogy nem tudom megmondani, mennyi az idő. Nem az akaratomon, nem a szándékomon múlik.

Bevezető példáink némelyikéből láthatjuk, hogy bizonyos igék esetében ilyen mellékjelentés nem áll elő. Az alapvető különbség a mondatba foglalt igék jelentésében van. A *megmond, visszaad, eszik* igék (lexikális jelentésük folytán) akaratlagosságot feltételeznek; az *esik, le-esik, megfázik* igék történést (akaratlól független eseményt) fejeznek ki. Ezért mondhatjuk, hogy *Remélem, nem esem le*, de aligha mondhatjuk komolyan, hogy *Remélem, nem megyek el*.

Wacha Balázs

Bratyizás

Diákkoromban kissé viszolyogtam attól, ha a nálam jóval idősebb pedagógus – vagy nemcsak pedagógus – az éppen divatozó diákzsargonban kezdett velünk beszélni. Éreztem, azt szeretné, ha közülünk valónak tartanánk, jobban elfogadnánk, megértenénk.

De hát a mi rétegnyelvünk nem az ő rétegnyelve, gondoltam. Hasonlít egy kissé arra, amikor a felnőtt a kisgyerek selypítését, még akadozó beszédét igyekszik utánózni. Magyarán szólva: gügyög.

Nem tenném szóvá, ha nem hallanám naponta a rádiók, a televíziók ún. ifjúsági műsorainak vezetőit. Miért gondolják, hogy a tizenévesek csak akkor értik meg a nekik szóló mondatot, ha az ő nyelvükön – hogy is mondjam – „szövegelnek”? Képzeliük el, milyen nevetséges az a riporter, aki amúgy pesties dialektust használ, de ha ellátogat Nógrádba, Hevesbe, hirtelen átvált a palóc nyelvjárásra!

A Hamletben elhangzó intelmet – légy hű magadhoz! – a nyelv használói is megfogadhatják. Vitatható, hogy igaz-e a régi mondás, mely szerint annyi ember vagy, ahány nyelven beszélsz. Az viszont szentigaz, hogy nem vagy annyi ember, ahány rétegnyelvet vagy nyelvjárást használ.

Gyárfás Endre

AZ ANYANYELVI MOZGALOM ESEMÉNYEIBŐL

Demokrácia és magyar nyelvhasználat *Anyanyelvi értekezlet Sepsiszentgyörgyön*

Bölcsen döntött az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének (AESZ) elnöksége, amikor elhatározta: szakmai tanácskozást szervez a romániai magyar hivatalos/hivatali nyelv állapotáról. A közigazgatási, államigazgatási és jogi nyelv helyzetének elemzésekor jogérvényesítési kérdések is szóba kerültek.

Sepsiszentgyörgyön a megyeházán január 23-án és 24-én tartott tanácskozáson előljáróban az iskolai anyanyelvi versenyek és az AESZ működése, költségvetése került szóba. Ebből az alkalomból *Péntek János* egyetemi tanár, az AESZ elnöke, *Ördögh-Gyárfás Lajos* és *Török Katalin* alelnökök beszéltek eredményekről, tennivalókról. Az erdélyi megyék (Bihar, Brasso, Fehér, Hargita, Kolozs, Kovászna, Máramaros) jelen lévő képviselői úgy döntöttek, egyetértésben az elnökséggel, hogy az idén májusban Gyergyószentmiklóson tartják meg A magyar nyelv napjai elnevezésű értekezletet és anyanyelvi versenyt (ez utóbbit iskolásoknak).

Január 24-én a tudományos értekezlet megnyitóján a résztvevőket Demeter János megyeelnök és helyettese, *Baka Mátyás* köszöntötte. A konferencián részt vett és felszólalt *Albert Álmos*, Sepsiszentgyörgy polgármestere is. *Benő Attila*, *Demeter Éva*, *Murvai Olga*, *Péntek János*, *Szilágyi N. Sándor*, *Zsigmond Győző* nyelvészek, egyetemi oktatók mellett előadást tartottak jogászok is: *Varga Attila* Szatmár megyei országgyűlési képviselő és *Véress Emőd* (Kolozsvár). A nyelvészek több szemszögből is megvilágították az értekezlet témáját, amely a **Nyelvpolitika és anyanyelvhasználat** címet kapta, így magától értetődően szó esett demokráciáról és nyelvhasználati jogokról, európai gyakorlatról, a magyar nyelv státusának javításáról Erdélyben (elhangzott az is, hogy Románia bizonyos régióiban a magyarnak hivatalos státus járna nemzetközi ajánlások szerint is). A jogászok az önkormányzatok és az állampolgárok közti magyar nyelvhasználat fontosságáról és a magyar nyelvű jogászképzés hiányáról is beszéltek. Megállapították: mind a közigazgatásban, mind az igazságszolgáltatásban gyatra színvonalú a magyar nyelvhasználat. A bajt tetézi, mondták, hogy a romániai, illetve erdélyi magyarok nem használják ki eléggé a mindennapi életben a törvény biztosította jogokat. Péntek János külön figyelmeztetett a tömeg-tájékoztatás és a szakajtó felelősségére a helyes kifejezések terjesztésében. A jeles szakember beszélt a román hivatalos közlöny magyar nyelvű változatáról is, amely – sajnos – nyelv/nyelvhelyességi szempontból nem áll a kellő színvonalon.

Az esemény *Szentirmai Edit* veszprémi előadóművész pódiumműsorával zárult.

Komoróczy György

Országos döntő az egri főiskolán

Az egri Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke 1987 óta minden évben rendszeresen meghívja a legjobb helyesíró tanárjelölteket az ország valamennyi tudományegyeteméről, tanár- és tanítóképző főiskolájáról az országos döntőbe.

Így történt ez november 28–29-én is, amikor is 22 intézmény – többek között a pozsonyi és a besztercebányai egyetem – képviselői mérték össze tudásukat.

A kétnapos program szakmai előadás-sorozattal indult. *Keszler Borbála*, *Hónyi Ede*, *Bódi Zoltán* és *Bozsik Gabriella* helyesírásunk legidősebb kérdéseit taglalta. Szó esett többek között a központosításról, a földrajzinév-írás különféle eseteiről, az internetnyelvről, valamint a nagybetűsítés újabb előfordulásairól.

Szombaton, a versenynapon a feladatok megoldása után az ismert szakemberekből álló országos zsűri döntött; ennek tagjai voltak: *Hangay Zoltán*, *Laczkó Krisztina*, *Pásztor Emil* és *Zimányi Árpád*. Az elnöki teendőket *Keszler Borbála* tanszékvezető egyetemi tanár látta el, a verseny titkára *Bozsik Gabriella* volt.

A mezőny legjobbjai a következő hallgatók voltak: I. díjas: *Veszelszki Ágnes*, IV. évfolyam, magyar–német szakos (ELTE BTK), II. díjas: *Selyem Zoltán*, IV. évfolyam (ELTE TTK), III. díjas: *Szakál Marianna*, IV. évfolyam, kommunikáció–magyar szakos (Eszterházy Károly Főiskola).

A tollbamondásban és a feladatlapokban leggyakrabban a következő szövegek és szóösszetételek voltak hibásak: *zöld alma*, *vörös téglás*, *arborétum jellegű*, *Károlyi család*, *több száz millió*, *alá-főlé rendeltség*; *timsó-tartalmú*, *kocsimúzeum*, *népifafaragó-kiállítás*, *idegen nyelv-tudás*, *nagyothalló-készülék*, *Fehér-kő*, *Károlyi-kasztély*. A *nedű*, *bura*, *kátyú*, *kíváncsi*, *videotechnika* szavakban a magánhangzók időtartama okozott gondot többeknek.

A feladatokat – az előző évekhez hasonlóan – a Magyartanítás című folyóirat fogja közölni. A hasznos szakmai összejevetelnek a következő évben folytatása lesz.

Bozsik Gabriella

Az olvasó írja

Na mondd!

Na mondd! Tudják mi ez? Egy új köszönési forma. Felgyorsult, mobilos világunkban egyre terjed. Először elfoglalt családtagjaim köszöntöttek így, ha munkájuk közben rájuk telefonáltam. Felháborított! Aztán figyelni kezdtem környezetemet, és észrevettem ennek a jelenségnek vészes terjedését. Amikor megszólal a mobiltelefonunk, azonnal kiírja, ki hív bennünket. Ez hozta magával az új köszönési formát. Figyelem munkahelyemen a középiskolás diákokat és a vonaton utazva az utasokat. Nagyon elszomorító, de a többség így kezdi a beszélgetést. Az illetem úgy kívánta a hagyományos telefonálásnál, hogy köszönjünk és bemutatkozzunk – most nem kell már bemutatkozni, de a köszönést ne hagyjuk el!

A mobiltelefon térhódítása a levélírás halála lesz. Diákkoromban a táborba érve első délutáni programunk volt írni haza a szülőknek, hogy szerencsésen megérkezünk. Ezt a mai gyerekek már nem ismerik. Már útközben telefonon tartják a kapcsolatot a szülőikkel, és levél helyett SMS-t küldenek. De hogyan? Megszólítás és aláírás nélkül. Úgyis tudják, ki küldte, a gép kiírja...

Ne siessünk ennyire! A százhatvan leütésbe belefér egy megszólítás és egy „csók anyu” – legalább a tiszteletet adjuk meg egymásnak!

Pittmanné Mikó Ildikó
(Szombathely)

Új szavak, kifejezések (29.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található új szavakból és kifejezésekből nem okvetlenül a legelső előfordulásokat szemléljük. Várjuk olvasóink javaslatait is!

egyterű – a korábbi ún. *kombiautó* igen sikeres magyarítása: olyan autó, amelyben az utastér és a hátsó csomagtér egybenyitható, s ezáltal nagy tér alakítható ki.

kukarendőrség – a szemétyűjtő tartályok tartalmát ellenőrző szolgálat (annak megállapítására, hogy alkalmazták-e az ott lakók a kötelező szelektív hulladékgyűjtést). (Egyelőre csak Németországban.)

légimarsall – (álcázott, fegyveres) utas-kísérő veszélyeztetett légijáratokon; az ő feladata elhárítani az esetleges terrorveszélyt.

lepukkant – nyomorult, rosszul kinéző (ember, városrész).

lyukas év – (főleg Amerikában vagy Nyugat-Európában) a gimnázium vagy az egyetem után külföldön (általában más kontinensen, főleg fizikai munkával vagy turizmussal) töltött időszak tapasztalatgyűjtés vagy „kitombolás” céljából. A *gap year* magyarítása.

madárinfluenza – állatról emberre terjedő (vírusos) fertőzés. Pl. „ázsiai *madárinfluenza*-járvány”.

második (harmadik) generációs (termék) – valamely fejlesztési-gyártási folyamatban egy bizonyos idő elteltével, technológiai váltás eredményeként létrejött új termék; variáns, típus, forma. Pl. „*második generációs* mobiltelefon”.

nőház – szellemi műhely, amelyben jogi, munkakeresési tanácsadás, feminista irodalom terjesztése folyik (Budapesten).

PIK-lakás – a (korábbi) Pécsi Ingatlankezelő Vállalat tulajdonában levő lakás; bér-lakás.

szélerőműpark – egy helyen több, a szél erejét hasznosító (árammá átalakító) erőmű. Pl. „Félmilliárd forintért *szélerőműparkot* építenek Törökszentmiklós határában.” (Népszabadság, 2004. január 24.)

széltorony – a *szélerőmű* másik neve.

trágyaerőmű – trágyából biogázt vagy szilárd szerves trágyát előállító készülék. Pl. „A feltalálók az első *trágyaerőművet* egy állattartó telep mellé kívánják felépíteni a Tapolcai-medencében.” (Népszabadság, 2004. február 2.)

utasleadási lap – (MÁV-os szóhasználatban) jegyzőkönyv, amelyet a vonatjegy nélkül utazó kap a vasúti jegyellenőrtől, s amellyel a jegypénztárban utólag befizethető a tartozás.

Várjuk olvasóink szójavaslatait is!

B. G.
balazsge@due.hu

HÍREK

2004. január 29-én *országos szakfordítói konferenciát* rendeztek a gödöllői Szent István Egyetemen. Az előadók között szerepelt **Heltai Pál, Kis Ádám, Kis Balázs, Klaudy Kinga, Papp Nándor** és **Zimányi Árpád**.

*

A Semmelweis Egyetemen 2004 februárjában – egyelőre csupán szabadon választható tárgyként – megkezdődött *A magyar orvosi nyelv* című tantárgy oktatása. A tantárgy felelőse **Bősze Péter** orvosprofesszor. A féléves kurzus előadói között az orvosokon kívül nyelvészek – **Fábián Pál, Grétsy László, Keszler Borbála** – nevét is ott találjuk.

*

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya és az MTA Nyelvtudományi Intézete 2004. február 10-én egész napos tudományos ülészekkel adózott a nemrégiben elhunyt jeles nyelvész, **Kiss Lajos** akadémikus emlékének. Az ülészeket **Kenesei István**, a Nyelvtudományi Intézet igazgatója nyitotta meg. Néhány előadás az elhangzott tizenhárom közül: **Gerstner Károly**: *A Kiss Lajos válogatott írása*

Közlemény

A **Magyar Versmondásért Alapítvány** köszönetét fejezi ki támogatóinak, akik 2002. évi személyi jövedelemadójuk 1%-ának felajánlásakor az alapítványt jelölték meg kedvezményezettnek. A 76 938 Ft összeget a határon túli versmondó fiatalok nyári táboroztatására használtuk fel.

Szíves támogatásukat továbbra is várjuk a 18236521-1-43 adószámunkon.

A kuratórium

Szerkesztőségünkbe beérkezett nyelvészeti kiadványok

Bart István–Klaudy Kinga:
EU fordítóiskola. Corvina Kiadó, 2004.

Margalits Ede: **Magyar szólások és közmondások kézikönyve. Könyvmíves Kiadó, 2004.**

Voigt Vilmos és Balázs Géza
szerk.: **A kezdetektől a máig. A modern magyar szemiotika olvasókönyve. Magyar Szemiotikai Társaság, 2003.**

PONTÓZÓ

Mindenekelőtt a 2003. évi 5. számunkban közzétett rejtvények megfejtését adjuk közre.

I. Keresztül-kasul. 1. Rigolyás. 2. Jellemző. 3. Komédiás. 4. Kedélyes. 5. Zarándok. 6. Dagályos. 7. Nyugszik. 8. Igazodik. A két erdélyi költő: Reményik (Sándor), Szilágyi (Domokos).

II. Szó-ta-go-ló. 1. Tógaszagató (de elfogadtuk ezt is: tógarágató). 2. Teveszövege. 3. NATO-katona. 4. Imamalmi. 5. Rókatakáro. 6. Latorvitorla. 7. Lőreperelő. 8. Regényigényre. 9. Csatagyutacs. 10. Korcsolyacsokor.

III. Hétszer hét. 1. Romanov. 2. Táncház. 3. Vakcina. 4. Paródia. 5. Kemece. 6. Bajazzo. 7. Szalámi. A zenemű a *Rákóczi-induló*, szerzője pedig *Berlioz*, aki éppen 200. évében, 1803. december 11-én született, s e rejtvényünkkel kívántunk emlékezni rá.

IV. Író és műve. 1. Poroz – záporoz. 2. Karó – kavaró. 3. Rabol – darabol. 4. Kiló – kipálló. 5. Kisar – kisarjad. 6. Kacsos – kavicsos. 7. Liba – galiba. 8. Eltol – elpártol. 9. Kari – kanári. 10. Vallat – javallat. A megfejtés: Závada Pál: Jadviga párnája.

V. Nagy László a nyelvről. Bánom a szóval: odaadás és felelősség.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 75 pontot, ezúttal a következők részesülnek könyvjutalomban: Arató Nándor, Mohács, Kinyi u. 10. (7700); Kővári Józsefné, Budapest, Wesselényi u. 65. (1077); Nemes Csabáné, Tuzsér, Hársfa út 9. (4623); Nyebehaj Csilla, Balassagyarmat, Mártírok útja 42. (2660); Oszaczkine Szammer Beáta, Vác, Fűrj u. 12. (2600); Örményiné Pápai Zsuzsa, Tamási, Bartók Béla u. 1. (7090); Pálur Endréné, Győr, Gyöngyvirág u. 32. I. 5. (9028); Révész Judit, Sárvár, Újsziget u. 3. (9600); Sasvári Olga, Miskolc, Szilvás u. 2. (3529); Tapodi Ilona, 520031 Sepsiszentgyörgy, Textilesek sétánya bl. 3. ap. 1. Kovászna megye. A nyerteseknek szívvel gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. Nyolcszor nyolc. Megfejtőinknek az ábra minden sorába egy nyolc betűjegyű álló szót kell beírniuk a meghatározások alapján. Helyes kitöltés esetén a bal felső saroktól a jobb alsó sarokig tartó átlóban egy nagy magyar költő neve, a jobboldalt fent kezdődő átlóban pedig a költő egy versének címe válik olvashatóvá. A helyes megfejtéssel 8 + 8, összesen 16 pontot lehet szerezni.

1. Vízfestmény							
2. Éghajlat							
3. Csoport, csapat							
4. Járandóság							
5. Iskolai elcsúsztatandók összessége							
6. Kürtőkalap							
7. Olcsó tömegcikk							
8. Egres							

II. Író és műve. Egy mai magyar regény címét és írójának nevét rejtettük el. Ha olvasóink helyesen felelnek az első meghatározásokra, majd úgy tesznek eléjük egy-egy szótagot, rövid szót vagy akár csak egy betűt, hogy ilyen módon keletkezett szavuk egyúttal a második meghatározásokra is feleljen, akkor már rá is találtak a megoldásra. Ehhez csak éppen össze kell olvasniuk fölülről lefelé a pótlólag beírt betűket! A helyes megfejtés 15 pont ér.

1. Kocsira szerelt nagy hordó – (gépalkatrész) nem fog, megugrik:
2. Komárom megyei település – kószál:

3. Bútordarab – dicsőít:
4. Hüvelyk – ellenszegül:
5. Befejezett, felhasználható – darázs is van ilyen:
6. Fedél – tápláló:
7. „Szép” női név – vízszintező:
8. Ferdén lefelé irányul – hibás termék:

III. Egy keresztnevet a közepébe! Közlünk tíz rövid mondatot. Ahhoz azonban, hogy a mondatok értelmessé váljanak, olvasóinknak a kipontozott részek helyébe egy-egy keresztnevet kell beépíteniük; annyi betűjegyűből állót, ahány pont található a szövegben. A feladat az elbújtatott nevek megtalálása. Minden névért 2 pont jár, összesen tehát 20 pontot lehet szerezni.

1. Az almáskofa t.....te a kosaramat szabolcsi almával.
2. Elvittem a szakemberhez elroml... .rámat.
3. Újra itt a nyár, szinte meg... . nyári napsütés.
4. Néhol karácsony másnap... .ztják az ajándékot.
5. Télen az elővigyázatlan em... . .hát is kaphat.
6. E jókedvű kisfiú sz.... .kon-bokron át.
7. I... . .tal korábban is jó szobrokat alkotott.
8. Kati és Feri az i... . küdött örök hűséget.
9. Osz... . .an magas, mint te.
10. 2000 vol,odik évezred utolsó éve.

IV. Költő és műve. Ha megfejtőink mind a kilenc sort helyesen töltik ki, akkor a második hasábjában felülről lefelé egy nagy magyar költő nevére bukkanhatnak. Ha ezután megfelelő módon átrendezik a sorokat, akkor a hatodik hasábjában rátalálhatnak a költő egyik versének címére is. A költő nevéért és a vers címéért egyaránt 8 pont jár, összesen tehát 16 pontot szerezhetnek.

1. Jajgató
2. Határállomás
3. A hörgőkkel kapcsolatos előtag
4. Előírás
5. Fecsegő
6. Hűsítő eszköz
7. Becézett szülő
8. Leszármazott
9. Zugiró

V. Kányádi Sándor a nyelvről. 2004. május 10-én tölti be 75. életévét a jeles erdélyi költő, Kányádi Sándor. A szép évforduló alkalmából ezért rejtvényünk fő soraiban most tőle idézzünk egy nyelvünkkel kapcsolatos, költői ihletettséggű mondatot. Ezt tessék beküldeni! Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 92 pont. Azonban már 70 pont elérése is elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban, mint mindig, most is tízen részesülnek. A rejtvények megfejtését **2004. június 1-jéig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364, Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő és anyanyelvünkkel szívesen játszó olvasónak érdekes, tanulságos rejtvényeket, sikeres megfejtést és jó szórakozást kívánunk – a rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt – a feladványok készítői:

Bencze Imre (III.), Doroszlai Elekné (II.), Láng Miklós (IV.), Mezey László (I.), Schmidt János (V.)

KÖLTŐI ÚTRAVALÓ

1	2	3	4	5	6	7	B	8	9	10	11	12	13
14								15		16			
17							18		19		20		
	21					22			23		24		
25		26			27				28		29		
30	31			32		33		34		35			A
36					37		38		39			40	
41				42		43					44		
45			46						47		48		
		49				50		51		52			
53	54				55		56				57		V
58				59		60				61		62	
63			64		65				66				67
68				69		70		71					
72							G						

VÍZSZINTES: 1. Kányádi Sándor szavainak első része. 8. Péchy ...; színművész, a szép magyar beszédért évente odaitélt Kazinczy-díj alapítója (1894–1988). 14. Friss levegőre vágyó utas nyitja ki a vonaton. 16. Fekvőhelyet alváshoz előkészít. 17. Utánoz, színlel. 18. Az udvaron kapirgáló baromfi. 20. Válogatott labdarúgó (Zoltán). 21. Gyors lábú versenykutya. 22. Gyakorlottság. 24. Ipari rosnövény. 26. Az ezüst vegyjele. 27. Nyári hónap, röv. 28. Bokáig érő (víz). 30. Forró a homloka. 33. Dekagramm, röv. 35. Fontos fém. 36. Üres fecsegés, mendemonda, népiesen. 38. Tímea alakítója Az aranyember című Gertler Viktor-filmben (Ilona). 40. Málnás közepe! 41. Hajápolószermárka. 42. Rovat a pénzügyi nyilvántartásban. 44. Komikánk (Ilus). 45. Motívum. 46. S'il vous ...; szíveskedjék, kérem, franciául. 47. Elavult szántóeszköz. 49. Táncmulatság. 50. Bír, képes. 52. Menetjegyet lyukaszt. 53. Hibáztatás. 56. Tagadószó. 57. Fél négy! 58. Radián, röv. 59. Falánk rovar. 61. Szláv eredetű férfinévünk. 63. Lekváros. 65. Református, röv. 66. Félélmen, nehézségen stb. felülkerekedik. 68. Növekszik a térfogata. 70. Eleven húsba harapás. 72. Időmérő szerkezet tartója.

FÜGGŐLEGES: 1. Tusika. 2. Endrőddel egyesített település, a Kner Nyomda helye. 3. Utat mutat. 4. Palásthy György rendezte film címe. 5. Zeneész, énekes, a KFT együttes egyik alapítója (András). 6. European Bridge League (bridzsszövetség), röv. 7. Holland autók jelzése. 9. Világrész! 10. Eltes. 11. Sértések zokszó nélküli (vagy kényszerű) tőrése. 12. ... Gott; cseh táncdalénekes. 13. A költő szavainak második, befejező része. 15. Víz vagy benzin lelőhelye! 19. Apró, csekély. 22. Zászló nyele. 23. Füst Milán kisregénye, egyben első prózai műve (1920). 25. Lehangelő. 29. Borítókosár. 31. Veri az eső. 32. Vándor, utazó ideiglenes hajléka. 34. Kötszer. 37. Évek ...; hosszú ideje. 39. Olyan toldalék, amelyet általában semmilyen szóelem nem követ. 40. Salt ... City; az USA Utah tagállamának fővárosa. 43. Meggyőződés. 44. Fókolompos a nyájban! 46. Kadosa ...; 20. századi zeneszerző. 48. Hangszeres együttes. 49. Egyszerű ételeket is kínáló italmérés. 51. Latin eredetű női név. 54. Népviseletéről híres község Salgótarján szomszédságában. 55. Esős időben ragad a cipőnkre. 60. Friss sérülés nyoma. 61. Kortárs nyelvész (László). 62. Téli jármű. 64. Szűk hely a kemence mellett. 66. ... Tolsztoj; a Háború és béke írója. 67. Diáksportkör, röv. 69. Palota közepe! 71. Kétjegyű betű.

Schmidt János

Hol az olvasószerkesztő?

Egy emberöltőn át – 35 évig – voltam egy szaklap olvasószerkesztője. Úgy tűnik, hogy ez a beosztás némelyik folyóiratunknál betöltetlen. Erre kell gondolnom, amikor írásjelhibákat, zavaros mondatokat, terjedelmességet találok a szövegekben.

Íme, néhány (valós!) példa.

Hiányzik egy írásjel: „... *akkora város volt akkor, mint most Miskolc a város szélén, nagy baubaufák árnyékában gyűltek össze a favágók...*” Hogy van ez? Akkora város volt, mint Miskolc a város szélén? A *Miskolc* szó után pontosvessző kellene!

Hiányzik egy rag: „*Amit az ember elront, azt Isten helyrehozza idővel, és az akkori örök harag a legjobb kozmetikus, az idő megszépítő emlékműzeumba kerül.*” Ki gondolná, hogy az *örök harag* a legjobb kozmetikus? Ha kitennék a birtokos jelző ragját a *kozmetikus* és az *idő* után, eltűnne a képzavar: „*az ... örök harag a legjobb kozmetikusnak, az időnek a...*”

Zavaros a szórend: a szerző valószínűleg azt akarja tudatni az alábbi mondattal, hogy Imrus (a férj) csak öt évvel idősebb negyvenéves feleségénél, Zsuzsánál. De ebből a fogalmazásból még ez sem derül ki egyértelműen. „*Zsuzsa negyvenéves, Imrus felesége, aki csak öt évvel idősebb.*” Ezt ugyanis kétféleképpen is lehet értelmezni: Zsuzsa, Imrus felesége negyvenéves; csak öt évvel idősebb a férjénél. Vagy: Zsuzsa negyvenéves, Imrus csak öt évvel idősebb a feleségénél.

Egyéb felületességek: „... *most már mindenki művész urazza magát.*” Önmagát urazza? Különös. Talán inkább elvárja másoktól, hogy urazzák? Rövidebben: *uraztatja magát.* – 19 sorban háromszor szerepel a *sor került* kifejezés, amiből egy is sok lenne: „*Januárban került sor ... a közös irodalmi rendezvényre.*” Helyesen: *Januárban volt a közös irodalmi rendezvény.* „... *majd sor került az irodalmi műsorra...*” Helyesen: ... *majd az irodalmi műsor következett.* „*Az irodalmi est után került sor a ... című musical előadására.*” Helyesen: *Az irodalmi est után adták elő a ... című musicalt.*

Minden felsorolt hiba – egy kis gondossággal – elkerülhető (a kéziratban kijavítható) lett volna. A felelősség azonban természetesen elsősorban a szerzőt terheli, és az ilyen szövegek minősítik is fogalmazójukat.

Láng Miklós

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Kylie Minogue

„A fellépéseimen kívül ritkán fordul elő, hogy elmegyek valahová, már kinőttem a bulizós időszakomból. Manapság csupán néhány bulira látogatok el, ahol rendszerint a régi barátaimmal találkozom. De ha lehet, csak zártkörű partikon veszek részt.”

nunk az a kamion. Megfordultam. Láttam, hogy tényleg a nyomunkban van. Szokásom szerint azonnal megjegyeztem a rendszámát. A gyerekeknek azt válaszoltam, ha sietős a kamion útja, nem baj, had menjen. Ekkor valamelyik gyerekem – aki egyébként megmentette az életem – arra kért, adjak neki vadszilvát. Közben megálltunk egy forgalmi akadály miatt. Kikapcsoltam a biztonsági övet, lehajoltam a gyümölcsért és... utána füst, láng, élettelen tekintetek.

Ha a kamiont katonaság is követi, akkor az valóban menjen. De ha nem, akkor hadd javítsam ki! (A Találkozások című újság 2003. decemberi számából ollózta ki számunkra **Kanczlerné Jóczik Mariann** székesfehérvári olvasónk.)

Ennek a reklámszövegszövegnek mind a két oldalára jutott valami hiba (a legdurvább persze a *shop-pot!*). Ugye, tudjátok, melyik cég követte el? (**Folk György** főiskolai hallgató leletét közlése: **K. G.**)

„Neve, ha van, csak áruvédjegy...” – és még ezt sem képesek sajtóhiba nélkül leírni! A szép lábú (de egyébként is tehetséges) ausztrál énekesnő és színésznő neve helyesen *Kylie Minogue*. (A hiba a Villám magazin tavalyi 42. számában esett meg. Észrevette és közli: **K. G.**)

Annak csak örülhetünk, hogy a termék gyártójában – egyébként egy napozószékről van szó – megvan a jó szándék arra, hogy a vevőket használati utasításokkal lássa el. De hogy a forgalmazó a 21. században, az informatikai forradalom korában nem talál megoldást arra, hogy a magyar szöveget előzetesen ellenőrizze, az ésszel egyszerűen felfoghatatlan. Ennyire nem törődünk anyanyelvünkkel s a termék majdani használóival? (Beküldte

Használati tanácsok

Farsang Kálmán budapesti levélírónk. Közzéteszi: **G. L.**)

1. A termék szethajtásánál vagy összecukásánál legyen óvatos, így elkerülheti a becsipodéseket.
2. Ahhoz, hogy ezt a terméket biztonságosan használhassa, győződjön meg arról, hogy teljesen szethajtotta.
3. Használat közben ügyeljen a termék stabilitására.

Köszönjük, hogy az általunk importált terméket választotta.
Importálja a LOCEDA MAGYARORSZAG Kft

CORA BUDAALFASZ

Kedves _____

Bizonyára elfeledkezettél arról, hogy a gyermekkönyvtárunkból kikölcsönözött _____ db dokumentum kölcsönzési határideje _____ hó _____ -n lejárt.

Kérjük, hogy a dokumentumokat mielőbb hozd vissza vagy a kölcsönzést hosszabbítsd meg!

Ha az olvasójegyedet elvesztetted, ezt az értesítést hozd magaddal.

_____, 199_____

gyermekkönyvtáros

Visszakérő lap gyermekeknek I.

Kedves Gyermekkönyvtáros! *Hosszabbítsa* meg helyesírási tanulmányait! (**B. G.**)

Hamarosan a Csemege átalakul SMATCH-á.

Bár egy kicsit öregecske ez a hirdetés, közzéteszük és kijavítjuk: *SMATCH*-csá! (**B. G.**)